

Türkiye Ülke Stratejisi 2024-2029

Yönetim Kurulu tarafından 6 Kasım 2024'te kabul edilmiştir.

European Bank
for Reconstruction and Development

Belgenin orijinal metninin tercümeleri EBRD tarafından sadece okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla sunulmuştur. EBRD, tercümenin aslına uygunluğunu sağlamak için makul bir çaba sarf etmiş olmasına rağmen, tercümenin doğruluğunu garanti etmez veya onaylamaz. Bu tercümeyle güvenmek okuyucunun kendi alacağı bir risktir. EBRD, çalışanları veya temsilcileri, sebebi ne olursa olsun tercümedeki bir yanlışlık, hata, atlama, silme, eksiklik ve/veya içerik değişikliği veya bunlardan kaynaklanan zararlar için okuyucuya karşı hiçbir koşul altında yükümlülük taşımayacaktır. Belgenin İngilizce ve tercüme edilmiş versiyonları arasında bir tutarsızlık veya çelişki olması durumunda, İngilizce versiyon geçerli olacaktır.

İçindekiler ve Kısaltmalar

European Bank
for Reconstruction and Development

İçindekiler		Başlıca Terimler			
Yönetici Özeti	3	ABI	Yıllık İş Yatırımları	UFK	Uluslararası Finans Kuruluşu
		AFD	Fransız Kalkınma Ajansı	ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
Türkiye – EBRD Programına Bakış	5	AIIB	Asya Altyapı Yatırım Bankası	İKB	İslam Kalkınma Bankası
		SKDM	Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması	JICA	Japonya Uluslararası İş Birliği Ajansı
I. Önceki Stratejinin Uygulanması (2019-2024)	6	TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası	KfW	Alman Kalkınma Bankası
Önceki Strateji Sırasında Elde Edilen Önemli Geçiş Sonuçları	6	CDS	Kredi Temerrüt Swap'ı	DKY	Düşük Karbon Yolu
		CoO	Faaliyet Ülkeleri	M-KOBİ	Mikro, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
Uygulama Zorlukları ve Çıkarılan Temel Dersler	9	TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi	BDFK	Banka Dışı Finansal Kuruluş
		STK	Sivil Toplum Kuruluşu	NDC	Ulusal Katkı Beyanı
II. Ekonomik Bağlam	10	DTFF	Dijital Dönüşüm Finansman Aracı	NEET	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan
		Ç&S	Çevresel ve Sosyal	TK	Takipteki Krediler
Makroekonomik Bağlam ve Strateji Dönemine İlişkin Görünüm	10	EV	Enerji Verimliliği	ODA	Resmî Kalkınma Yardımı
		EIB	Avrupa Yatırım Bankası	OECD	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı
Temel Geçiş Zorlukları	11	ESCO	Enerji Hizmeti Şirketi	ÖS	Özel Sermaye
		ÇSY	Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim	OFK	Ortak Finans Kuruluşu
III. Hükümetin Öncelikleri ve Paydaş Katılımı	13	ETS	AB Emisyon Ticaret Sistemi	KÖİ	Kamu-Özel İş Birliği
		AB	Avrupa Birliği	AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
IV. Türkiye Ülke Stratejisi Önceliklerinin Tanımlanması	14	EA	Elektrikli Araçlar	YE	Yenilenebilir Enerji
		DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım	RSF	Risk Paylaşma Aracı
V. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi	15	FK	Finans Kuruluşu	SEFF	Sürdürülebilir Enerji Finansman Aracı
		FW	Çerçeve	KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
EBRD'nin Faaliyet Alanlarında Uluslararası Ortakların Birbirlerini Tamamlayıcı Rollerinin Tespiti	19	TCDŞT	Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet ve Taciz	KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
		YŞEP	Yeşil Şehir Eylem Planı	Tİ	Teknik İş Birliği
Uygulama Riskleri ve Çevresel ve Sosyal Sonuçlar	20	GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla	TFP	Ticaret Kolaylaştırılma Programı
		GEFF	Yeşil Ekonomi Finansman Programı	TL	Türk Lirası
VIII. Donör Eş Finansman Değerlendirmesi	21	GET	Yeşil Ekonomiye Geçiş	TMT	Teknoloji, Medya, Telekomünikasyon
		SG	Sera Gazı	TMEÖ	Teknik ve Mesleki Eğitim ve Öğretim
Ek – Politika Değerlendirmesi	22	HIPCA	İklim Eylemi için Yüksek Etki Ortaklığı	VC	Risk Sermayesi
		ICA	Sanayi, Ticaret ve Tarım Ticareti	VCIP	EBRD Risk Sermayesi Yatırımı
		BİT	Bilişim ve İletişim Teknolojisi	UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
		IEA	Uluslararası Enerji Ajansı	WiB	İş Hayatında Kadınlar
		IFC	Uluslararası Finans Kurumu	YiB	İş Hayatında Gençler

Türkiye, Banka Kuruluş Anlaşması'nın 1. Maddesindeki siyasi ilkelere bağlıdır; ancak bir önceki Ülke Stratejisi'nin kabul edilmesinden bu yana bu ilkelerin uygulanmasında zorluklar yaşanmaya devam etmiştir. 2017-2018'de kabul edilen anayasal çerçeveye ilişkin önemli endişeler dile getirilmeye devam etmektedir. İlgili uluslararası organlar da demokratik ve insan hakları standartlarının kalitesini ve bunların uygulanmasını etkileyen son adımlara ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Bununla birlikte, Türk demokrasisi ve Türk sivil toplumu direncini korumakta ve seçimler, devlet ve hükümetin karar alma süreçleri üzerinde önemli bir kontrol işlevi görmeye devam etmektedir.

Türkiye'nin GSYH büyümesi bir önceki strateji döneminde (2019-2024) ortalama %4,8 olarak gerçekleşirken, büyümenin kalitesi ve mahiyeti zaman içinde bozulmalar göstermiştir. Bu da ülkenin büyüme modelinin sürdürülebilirliği konusunda soru işaretleri yaratmıştır. Bu dönem içinde ekonomi belirgin bir volatilité yaşamış, Türk lirası sert şekilde değer kaybetmiş ve faiz oranlarında büyük dalgalanmalar görülmüştür. Buna, enflasyonun büyük artış gösterdiği ve heterodoks politikaların uygulandığı politikalar dönemi de (Aralık 2021-Mayıs 2023) dahildir. Döviz, faiz ve enflasyon oranlarındaki bu bozulma ve belirsizlik, iç ve dış istikrarsızlıklarla (art arda gelen seçimler, COVID-19 salgını, 2023'te gerçekleşen yıkıcı depremler ve jeopolitik gerilimler) birleştğinde ekonomik faaliyeti sekteye uğratmış ve yatırımları olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte, Mayıs 2023 seçimlerinin ve yeni bir ekonomi yönetim ekibi altında, kademeli olarak uygulanmasına rağmen, daha geleneksel politikalara doğru kararlı bir geçişin ardından, yatırımcı güveni artmış ve Türkiye'nin kredi notu 2013'ten bu yana ilk kez yükseltilmiştir. Yeni strateji dönemi, uzun süredir devam eden yapısal zorlukların ele alınması ve sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümenin sağlanması için bir fırsat sunmaktadır.

Türkiye'de özel sektörün gelişimi, birbiriyle bağlantılı bir dizi dönüşüm zorluğuyla karşı karşıyadır. Mikro işletmeler ve KOBİ'lerin **rekabet gücü**, üretkenliğin artırılması, finansmana erişimin iyileştirilmesi ve ikiz yeşil ve dijital dönüşüme daha iyi uyum gösterilmesi yoluyla güçlendirilebilir. Ayrıca, e-yönetişimdeki gelişmelere rağmen, 2018 ila 2023 yılları arasındaki dönemde üretilen politikaların önemli ölçüde değişken olması nedeniyle genel **yönetişimin** hâlâ iyileştirilmesi gerekmektedir. Türkiye bir dizi yeşil politikada ilerleme kaydediyor olsa da özellikle muhtelif iklim girişimlerinin etkisi göz önüne alındığında, fosil yakıt bağımlılığını azaltmaya ve iklim değişikliğinin etkilerini azaltmaya yönelik daha iddialı planlarla **yeşil** dönüşümün hızlanması gerekmektedir. Bu sırada, süregelen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve depremlerle daha da kötüleşen bölgesel eşitsizlikler gibi **kapsayıcılık** alanında ortaya çıkan zorluklar, özel sektörün tam potansiyeline ulaşma kabiliyetini etkilemektedir. Türkiye'nin altyapı kalitesi bölgeler arasında farklılık göstermektedir ve deprem riski, sınırlı afet yönetimi ve kriz hazırlığı gibi faktörlerden olumsuz etkilenmektedir. Bu da Türkiye'nin coğrafi konumundan yararlanma ve küresel değer zincirleriyle **entegrasyon** kabiliyetini sınırlamaktadır. Son olarak, Türkiye'nin **dayanıklı** finans sektörünün, özel sektörün gelişimini desteklemek ve özel sektörün karşılaştığı en önemli engellerden biri olan uzun vadeli finansmana erişimi iyileştirmek için daha da büyümesi gerekmektedir.

2009 yılından bu yana Türkiye'nin kalkınma zorluklarının üstesinden gelmesine yardımcı olmak için yaklaşık 20 milyar avro yatırım yapan EBRD, Türkiye'nin ikiz yeşil ve dijital dönüşümüne yardımcı olmak üzere desteğini daha da artırmaya çalışacaktır. İleriye dönük olarak Banka, küresel değer zincirlerine tamamen entegre olmuş daha rekabetçi ve verimli bir özel sektörün ortaya çıkışını kolaylaştırmak, kurumsal yönetişimi güçlendirmek, iklim esnekliği ve karbonsuzlaşma girişimlerini ilerletmek, Türkiye'nin dört bir yanında beşerî sermayeyi ve eşitliği daha da geliştirmek ve 2023 depremlerinden en çok etkilenen bölgeler de dâhil olmak üzere Türkiye'nin iç ve dış entegrasyonunu güçlendirmek için yatırımlarını sağlam politika katılımıyla birleştirmeye devam edecektir. Bu hedeflere ulaşmaya yönelik olarak Banka, geçiş sürecini ve kalkınma etkisini daha fazla desteklemek için Banka'nın önümüzdeki döneme yönelik Strateji ve Sermaye Çerçevesi kapsamındaki artan önemine paralel olarak özel finansman seferberliğini de artırmaya çalışacaktır. Bu doğrultuda Banka, 2024-2029 yılları arasında Türkiye'de aşağıdaki stratejik öncelikleri takip edecektir:

- *Yeşil Ekonomiye Geçiş çabalarının yoğunlaştırılması ve Türkiye'nin iklim hedeflerini gerçekleştirmesinin desteklenmesi;*
- *Türkiye'nin beşerî sermaye gelişiminin artırılması ve daha yüksek oranda toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik ve bölgesel kapsayıcılığın teşvik edilmesi;*
- *Üretkenlik ve yenilikçiliğin artırılması ve daha güçlü yönetişimin sağlanması yoluyla Türkiye'nin rekabet gücünün artırılması ve*
- *Türkiye'nin altyapısının ve bölgesel entegrasyonunun güçlendirilmesi.*

Türkiye – EBRD Programına Bakış

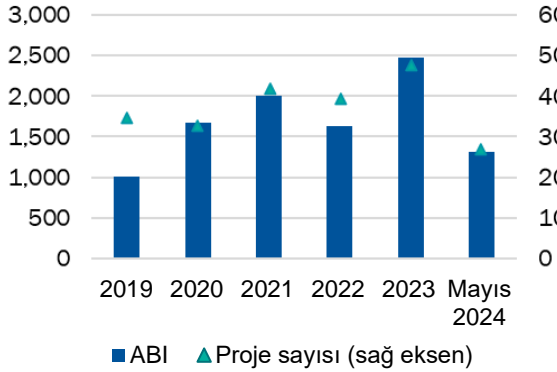

European Bank
for Reconstruction and Development

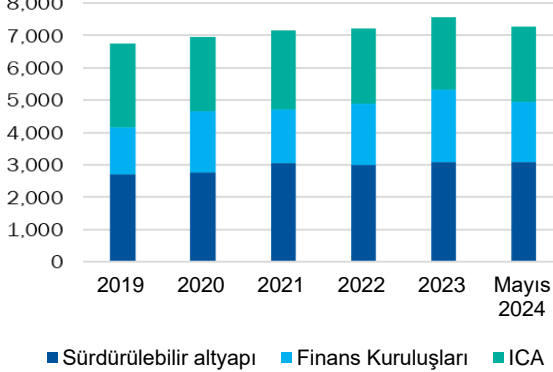
EBRD'nin Türkiye'deki yatırım faaliyetleri (Mayıs 2024 itibarıyla)

Portföy	7,278 milyar avro	Aktif projeler	243
Öz sermaye payı	%13	İşletme varlıkları	5,545 milyar avro
Özel Sektör Payı ¹	%90,2	Net küm. yatırım	20,311 milyar avro

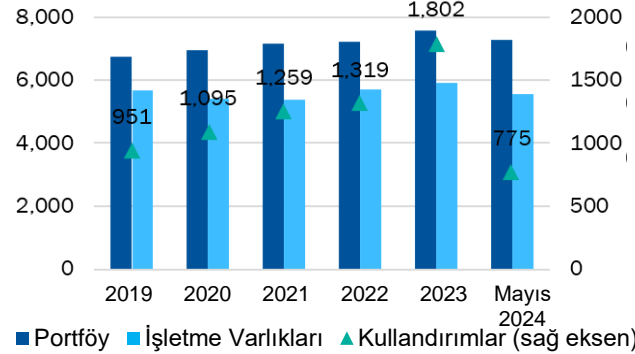
ABI ve faaliyetler

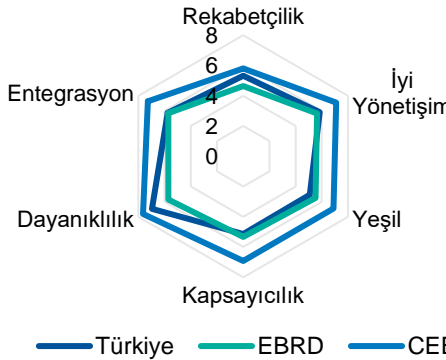
Portföy bileşimi

Portföy dinamikleri

Geçiş Boşlukları²

Türkiye bağlamına ilişkin veriler

	Türkiye	Kıyaslanan Ülkeler
Nüfus (milyon) ³ (2023)	86,3	Macaristan (9,6) Polonya (36,8)
Kişi başına GSYH (SAGP, ABD doları) ³ (2023)	42.064	Macaristan (43.567) Polonya (46.412)
Yeni İşletme Yoğunluğu ⁴ (1.000 kişi başına yeni kayıtlar, 2020)	2,45	Macaristan (4,32) Polonya (2,16)
İşsizlik (%) ⁵ (2023)	9,6	Macaristan (4,1) Polonya (2,8)
Genç işsizliği (%) ⁵ (2023)	17,9	Macaristan (12,7) Polonya (11,5)
Kadınların iş gücüne katılımı (%) ⁵ (2023)	35,3	Macaristan (54,0) Polonya (51,6)
Enerji yoğunluğu toplam enerji arzı (TES)/GSYH (MJ/2017 ABD doları SAGP) ⁶ (2021)	2,5	Macaristan (3,5) Polonya (3,5)
Emisyon yoğunluğu/GSYH (kgCO2/2015 ABD doları SAGP) ⁶ (2022)	0,13	Macaristan (0,12) Polonya (0,21)

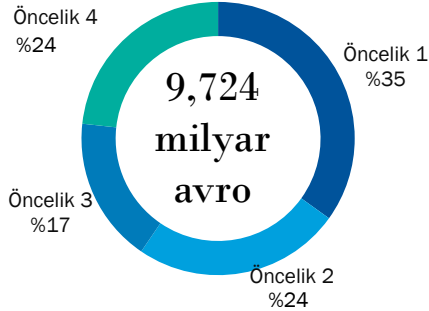
¹ Kümülatif Banka Yatırımı: 5 yıllık portföy bazında; ² Bkz. EBRD Dönüşüm Raporu 2023-2024; ³ IMF Küresel Ekonomik Görünüm (WEO); ⁴ Dünya Bankası (DB) Girişimcilik Anketi ve veri tabanı; ⁵ ILO; ⁶ IEA

1. Önceki Stratejinin Uygulanması (2019-2024)

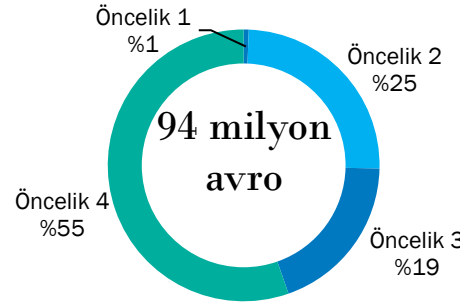
1.1. Önemli Geçiş Sonuçları (1/3)

Stratejik uyum 2019-2024

Yıllık İş Yatırımları (ABI)¹

Teknik yardım ve yatırım hibeleri

Geçiş etkisi performansı²

Öncelik 1 | Finans Sektörünün Dayanıklılığının Güçlendirilmesi ve Yurt İçi Sermaye ve Finans Piyasalarının Geliştirilmesi

Önemli nicel sonuçlar

Sonuç göstergeleri 2019-2023

Kullandırılan mikro işletme ve KOBİ kredilerinin hacmi	303 milyon avro
Kullandırılan mikro işletme ve KOBİ kredilerinin sayısı	8.299
Yeni getirilen veya kapsamı genişletilen finansal araçların veya ürünlerin sayısı	10
Kolaylaştırılan yeni sermaye piyasası işlem hacmi	113,5 milyon avro

Önemli geçiş sonuçları

- Şirketler, KOBİ'ler ve mikro işletme ve KOBİ'lerin yanı sıra COVID-19'dan etkilenen küçük belediyelere alt kredi sağlamaları için 16 yerel finans kuruluşuna 1,93 milyar avro tutarında kredi sağlanarak finansmana erişim iyileştirilmiştir. 12 finans kuruluşu aracılığıyla ticaretin kolaylaştırılması desteği olarak toplamda 2,2 milyar avro tutarında destek sağlanmış ve Risk Paylaşma Aracı (RSF) kapsamında 20 işlem sonuçlandırılarak EBRD'nin KOBİ'lere erişimi güçlendirilmiştir.
- Sermaye Piyasası Kuruluna (SPK) (i) tahvil sahiplerinin haklarını güçlendirmek için Sermaye Piyasası Kanunu'nda değişiklik yapılmasını desteklemek ve (ii) öz sermayeye dayalı kitle fonlaması faaliyetlerini ve borca dayalı kitle fonlaması için en iyi uygulamaları düzenleyen ikincil mevzuatın tasarlanmasına yardımcı olmak için teknik destek sağlanmıştır.
- Türk Lirası Gecelik Referans Faiz Oranı'nın (TLREF) güvenilir bir gösterge olarak geliştirilmesini ve TLREF'e dayalı Gecelik Endeksli Swap'ın oluşturulmasını destekleyerek yerel para piyasasının dayanıklılığı artırılmıştır.
- Çeşitlendirilmiş Ödeme Hakları (DPR) menkul kıymetleştirme programı kullanılarak 9 işlem yoluyla bankacılık sektörünün yüksek ekonomik dalgalanma ortamında dayanıklılığı desteklenmiş, böylece ortak bankaların daha uzun vadeli dış finansmana erişimi artırılmış ve yerel bir banka olan Fibabanka'nın sermayesini artırmak için IFC ile 2,8 milyon avroluk bir ortak yatırım yapılmıştır.
- Önde gelen bir dijital ödeme sistemi sağlayıcısına 13,4 milyon avro yatırım, bir banka dışı ödeme hizmeti sağlayıcısına 12,6 milyon avro yatırım ve yerel bir finans teknolojisi (fintech) firmasının yabancı bir mobil ödeme sağlayıcısı tarafından satın alınması için 5 milyon ABD dolarlık yatırım gibi pek çok öz sermaye yatırımıyla fintech'in gelişimi desteklenmiştir.
- Takipteki kredi (TK) ve sorunlu varlık yönetimi alanında çalışan bir şirket olan Dünya Varlık Yönetim A.Ş.'nin TK Çözümleme Çerçevesi kapsamında yeni TK portföyleri (9 milyon avro) satın almasına destek olarak TK piyasasının likiditesi artırılmıştır.

1. Grafik, bir önceki Ülke stratejisinin onay tarihi olan 24 Temmuz 2019'dan itibaren imzalanan yatırımları içermektedir.

2. Geçiş etkisi performansı, projelerin imza aşamasında kendilerinden beklenen geçiş etkisini elde etme olasılığını yansıtır. Aktif olgun (> 2 yıl) portföy baz alınarak hesaplanmıştır.

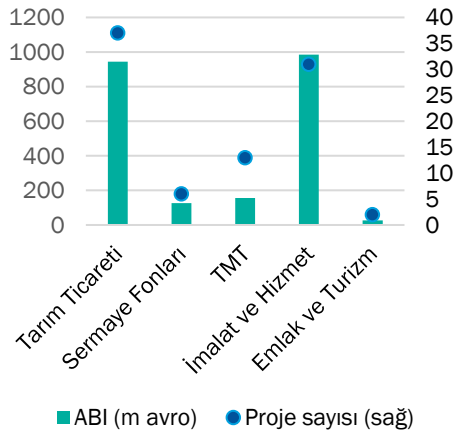
1. Önceki Stratejinin Uygulanması (2019-2024)

1.1. Önemli Geçiş Sonuçları (2/3)

Öncelik 2

Türkiye'de Bilgi Ekonomisinin ve Yüksek Katma Değerli Faaliyetlerin Teşvik Edilmesi ve İyi Yönetişimin Desteklenmesi

Önemli nicel sonuçlar

Önemli geçiş sonuçları

- Büyük bir yabancı teknoloji ve hizmet sağlayıcısı şirketin yerel tedarikçilerini desteklemek üzere 25 milyon avro tutarında finansmanla risk katılımı da dâhil olmak üzere, Tedarik Zinciri Danışmanlık programı ve Tedarik Zinciri Çözümleri Çerçevesi'nin uygulanmasıyla daha sürdürülebilir, entegre ve dayanıklı tedarik zincirleri geliştirilmiştir.
- Yatırımlar (erken aşama teknoloji şirketlerini hedefleyen 3 sermaye fonuna katılım) ve danışmanlık (KOBİ'lerin dijital strateji yol haritaları oluşturmalarına yardımcı olmak için Dijital Barometre Aracı'nın kullanıma sunulması ve Star Venture programının başlatılması) yoluyla özel sektörde yenilikçilik ve dijitalleşme desteklenmiş ve 13 yüksek potansiyelli start-up özel danışmanlıkla desteklenmiştir.
- Türkiye'de elektrikli araçların montajına yönelik ilk entegre üretim merkezinin kurulması için bir otomotiv şirketine 229 milyon avro doğrudan finansman sağlanmasının yanı sıra 475 milyon avro daha mobilize edilerek Türkiye'deki elektrikli araç pazarının genişlemesi desteklenmiştir.
- Türkiye'deki 5 limanın kapasitesini artırmak için 191 milyon avro ve iki lojistik şirketindeki sistemlerin dijitalleşmesini desteklemek için 55 milyon avro yatırım yapılarak ticaret altyapısı geliştirilmiştir.
- (i) İstanbul, İzmir ve Ankara'da 5 metro hattının geliştirilmesi ve genişletilmesi için 432 milyon avro, (ii) Ispartakule ve Çerkezköy'ü birbirine bağlayan bir yüksek hızlı demir yolu hattının inşası için 150 milyon avro ve 354 adede kadar CNG'li (sıkıştırılmış doğal gaz ile çalışan) otobüsün tedarik edilmesi ve Ankara ve Mersin'de bir CNG dolum istasyonunun kurulması için 72,5 milyon avro dâhil olmak üzere toplu taşıma altyapısının genişletilmesi desteklenmiştir.
- Çanakkale'de bir katı atık yönetim sistemi tesis etmek için 9,5 milyon avroluk bir yatırım ve hastane altyapısını güçlendirmek için bir hastane tesisi yönetim şirketine 75 milyon avroluk bir yatırım dâhil olmak üzere kamu-özel iş birliklerinin (KÖİ) kullanımı teşvik edilmiştir.

Öncelik 3

Özel Sektörle İş Birliği Yoluyla Ekonomik Kapsayıcılık ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi

Önemli nicel sonuçlar

Sonuç göstergeleri 2019-2023

Kullandırılan WiB alt kredilerinin sayısı	1.972
Danışmanlık hizmetlerine erişen kadın liderliğindeki işletmelerin sayısı	185

Önemli geçiş sonuçları

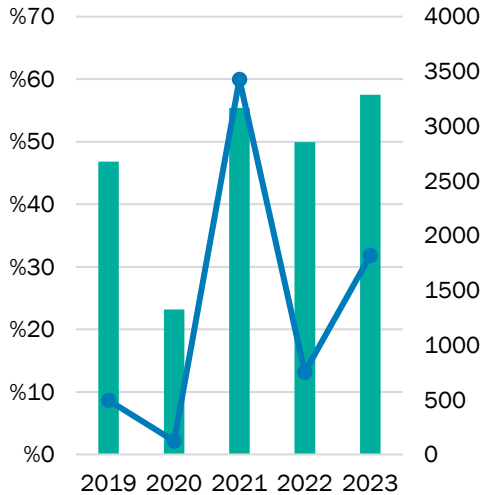
- Yaklaşık 1.300 kişinin becerilerini geliştiren 14 eğitim programı da dâhil olmak üzere, gençler ve kadınlar için piyasa ile ilgili becerilere ve istihdam fırsatlarına erişimi artırmak için müşteriler ve yetkililerle ortaklıklar genişletilmiştir.
- 185 kadın liderliğindeki işletmenin danışmanlık hizmetlerine erişiminin sağlanması ve İş Hayatında Kadınlar (WiB) programı kapsamında yaklaşık 2.000 alt kredinin sağlanmasıyla (toplamda 426 milyon avro finansman) kadın girişimciliği ve kadınların liderliğindeki KOBİ'lerin finansmana erişimi güçlendirilmiştir.
- İK politikalarını güçlendirmek, bakım ekonomisine yönelik düzenleyici çerçeveleri iyileştirmek ve çocuk bakım tesislerine yönelik özel sektör ve belediye desteğini teşvik etmek için Türkiye Belediyeler Birliği, ILO ve özel sektör müşterileri ile iş birliği yapılarak kadınların iş gücüne daha yüksek oranlarda katılımı desteklenmiştir.
- Şubat 2023'te Türkiye'nin güneydoğu illerini vuran yıkıcı depremlere yanıt olarak çok yıllık 1,5 milyar avroluk mali paket kapsamında, finans kuruluşları aracılığıyla 400 milyon avro acil durum finansmanı ve etkilenen bölgede faaliyet gösteren şirketlere 400 milyon avrodan fazla kredi sağlanmıştır. Ayrıca KOBİ'leri desteklemek amacıyla bir Yeniden Yapılandırma Yardımı ve Hibe Programı başlatılmıştır.
- Mülteci Müdahale Programı kapsamında (i) gençlerin beceri, eğitim ve öğretime erişimindeki sosyal ve çevresel zorlukları ele almak ve (ii) iş dünyası liderleri ve ev sahibi toplumla iş birliği içinde yetenekli ve nitelikli genç mültecilerin Türk ekonomisine entegrasyonunu teşvik etmek amacıyla 2 proje başlatılmıştır.

1. Önceki Stratejinin Uygulanması (2019-2024)

1.1. Önemli Geçiş Sonuçları (3/3)

Öncelik 4 Türkiye'nin Yeşil Ekonomiye Geçişi ve Bölgesel Enerji Bağlantılarının Hızlandırılması

Önemli nicel sonuçlar

■ GET'in ABI'deki payı (milyon avro), %

● Emisyon azaltımları (kton CO2e/y) (sağ)

Önemli geçiş sonuçları

- 2019-2024 döneminde 1.493 MW yenilenebilir enerji (YE) kapasitesinin tesis edilmesiyle YE kapasitesinin artırılması desteklenmiştir. Rüzgâr ve güneş enerjisi kapasitesini artırmak amacıyla, Gaziantep Belediyesine fotovoltaik güneş enerjisi santrali inşası için 10 milyon avro, Adnan Polat Enerji'ye 93 milyon avro, Galata Wind Enerji'ye 42 milyon avro, Borusan Enerji'ye 30 milyon avro ve Borusan ENBW Enerji'ye 35 milyon avro sağlanmıştır. Bu projelerde yerli katkı payı ya yoktur ya da çok düşük düzeydedir.
- SKDM'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini değerlendirmek ve azaltmak ve enerji yoğun sektörlerde karbonsuzlaştırma planları geliştirmek için teknik destek sağlanmıştır. Faaliyetler, yetkililere (i) SKDM'nin Türk ihracatçıları üzerindeki etkisini değerlendirmeleri, (ii) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile yakın iş birliği içinde, çelik, alüminyum, çimento ve gübre gibi emisyon azaltımı zor sektörlerde düşük karbon yolları (DKY) geliştirmeleri ve (iii) Denizcilikte Karbonsuzlaşma ve Yeşil Denizcilik Programı'nı başlatmaları için yardım sağlanmasını içermiştir. AB Yeşil Mutabakatı'na hazırlıklarını artırmak için 105 KOBİ'ye kapasite geliştirme eğitimi verilmiştir.
- Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı (TurSEFF) ve Yeşil Ekonomi Finansman Programı (GEFF) kredi hatlarını 11 ortak kuruluş aracılığıyla genişleterek, özel sektörde enerji ve kaynak verimliliğini ve iklim esnekliği önlemlerini artıran yeşil ekonomi yatırımlarını desteklemek amacıyla 649 milyon avro sağlanmıştır.
- QNB Finansbank'ın ilk yeşil tahvil ihracına ve EBRD'nin bir Türk bankası tarafından ihraç edilen yeşil tahvile yaptığı ilk yatırıma (44 milyon avro) destek verilmiş ve elde edilen gelirle uluslararası sertifikalı yeşil bina projelerinin geliştirilmesi desteklenmiştir.
- İstanbul'un 2021'de programa katılmasıyla birlikte 5 belediyede yeşil ve sürdürülebilir çözümleri destekleyecek yatırımları teşvik etmeyi ve daha yeşil toplu taşımayı teşvik etmek için metro hatlarına yapılan yatırımlar da dâhil olmak üzere şehirlerin karbonsuzlaşma çabalarını ilerletmeyi amaçlayan Yeşil Şehir Eylem Planları (YŞEP'ler) başlatılmıştır.
- 2023 depremlerinden etkilenen Toroslar Bölgesi'ndeki elektrik şebekesinin modernizasyonu ve yeniden inşası için sağlanan 91 milyon avroluk eş finansman dâhil olmak üzere elektrik dağıtım şirketlerine 500 milyon avronun üzerinde finansman sağlanarak elektrik dağıtım şebekelerinin iyileştirilmesi ve genişletilmesi desteklenmiştir.
- Bursa Belediyesi'ne su iletim hattı ve içme suyu arıtma tesisi yapımı için sağlanan 70 milyon avro dâhil olmak üzere, daha sürdürülebilir ve enerji verimli su kaynaklarına katkıda bulunulmuştur.

1. Önceki Stratejinin Uygulanması (2019-2024)

1.2. Uygulama Zorlukları ve Çıkarılan Temel Dersler

Uygulama bağlamı

Bir önceki strateji döneminde, pandemi sonrası tedarik zinciri bozulmalarının görüldüğü, enerji fiyatlarının artış gösterdiği ve ortodoks olmayan ekonomik politikaların uygulandığı bir faaliyet ortamında Türkiye'de belirgin volatilité görülmüş, lira sert şekilde değer kaybetmiş, faiz oranlarında büyük dalgalanmalar görülmüş ve enflasyon büyük bir artış göstermiştir. Büyümenin direncini korumasına rağmen, ortaya çıkan belirsizlik, iç ve dış istikrarsızlıkla birleşerek özel yatırımları olumsuz etkilemiş ve yapısal reformları engellemiştir. Bununla birlikte, Mayıs 2023 seçimlerinin ardından ve son zamanlarda daha geleneksel politikalara dönüşle beraber, uzun süredir devam eden ve birbiriyle bağlantılı geçiş dönemi zorluklarını ele almak için bir fırsat penceresi bulunmaktadır. Özel sektörün canlılığını ve dayanıklılığını korumasına rağmen, rekabet gücü hâlen düşük verimlilik sebebiyle sektöre uğramaktadır ve mikro işletmeler ve KOBİ'ler finansmana erişim ve ikiz yeşil ve dijital dönüşüme ayak uydurmada zorluk çekmektedir. Politika oluşturma sürecinin 2018-2023 yılları arasında değişkenlik göstermesi ve iş ortamını olumsuz etkilemesi nedeniyle yönetim zorlukları da artmıştır. Türkiye bir dizi yeşil politikada ilerleme kaydediyor ve Türkiye'deki yenilenebilir enerji sektörü önemli ölçüde büyümüş olsa da (enerji üretim sektörünün kurulu kapasitesi 2023 sonu itibarıyla 100 GW'ı aşmıştır), Paris Anlaşması'nın uygulanması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın getirdiği bazı tedbirlere uyum sağlanması, küresel rekabet gücünü muhafaza etmek için sanayi ve ulaştırmanın hızla karbonsuzlaştırılmasını gerektirecektir. Müzmin toplumsal cinsiyet boşlukları ve 2023 depremleriyle daha da kötüleşen bölgesel eşitsizlikler gibi kapsayıcılıkla ilgili zorluklar da özel sektörün tam potansiyeline ulaşmasını engellemektedir. Son olarak, altyapı kalitesi bölgeler arasında dengesizlik göstermektedir ve deprem risklerinden olumsuz etkilenmektedir. Bu da Türkiye'nin coğrafi konumundan tam olarak yararlanma ve küresel değer zincirlerine tam olarak entegre olma kabiliyetini sınırlamaktadır. EBRD, 2009 yılından bu yana yaptığı yaklaşık 20 milyar avroluk yatırımla, Türkiye'nin bu zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olarak üretkenliğini artırmasına, yeşil ve dijital dönüşümü hızlandırmasına ve dengeli, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme elde etmesine olanak tanıyacak iyi bir konuma sahiptir.

Uygulama zorlukları

- Değişken makroekonomik ortam, politika öngörülemezliği ve kısa vadecilik yapısal reformları sınırlandırmış ve işletme sermayesine geçişi teşvik etmiş; sermaye piyasalarının istenen düzeyde derinleşmesini engellemiştir
- Donör finansmanı ve imtiyazlı finansman üzerindeki baskılar, finans kuruluşu (FK) ve KOBİ desteği ve depremden etkilenen bölgelerdeki yeniden yapılandırma faaliyetleri dâhil olmak üzere bir dizi öncü EBRD ürününü etkilemektedir
- Sınırlı kurumsal kapasite KÖİ'lerin zamanında uygulanmasını engellemektedir
- Yenilenebilir enerji alanındaki yerel katkı politikaları, potansiyel piyasa bozucu etkileri nedeniyle Banka'nın özel yatırımları destekleme kabiliyetini sınırlandırmaktadır
- Paris Anlaşması ve gelecekte uygulanacak olan Avrupa Yeşil Mutabakatı tedbirleri ışığında enerji yoğun sektörlerin karbonsuzlaştırılmasına yönelik artan baskıya rağmen, iklim politikalarının geç benimsenmesi ve hükümet organlarının uyumlaştırılmasındaki zorluklar, uygulama takviminin uzamasına neden olmuş ve bazı belirsizlikler yaratmıştır
- Teknoloji, medya ve telekomünikasyon (TMT) altyapısı devlet tarafından domine edilmektedir ve KOBİ seviyesinde sınırlı düzeyde dijital dönüşüm söz konusudur
- Kurumsal ve ekonomik yönetişimin iyileştirilmesinde sınırlı ilerleme

Temel dersler ve ileriye dönük yol

- Ortodoks politikalara geri dönüş yatırımcı iştahını artırabilir, daha çeşitli finansal araçlara ve daha uzun vadeli TL finansmanına olanak sağlayabilir ve ortak finans kuruluşları (OFK) için yeşil geçiş planlaması örneğinde ortaya koyulduğu üzere EBRD'nin FK sektöründe daha stratejik bir yaklaşımı uygulamaya koymasına olanak verebilir
- Bir yandan donör tabanını genişletmeye ve özel finansmanı daha fazla harekete geçirmeye çalışırken bir yandan da KOBİ ürünlerini geliştirmek ve paydaşlara ulaşımı artırmak (örn. tedarik zinciri finansmanı) için mevcut kaynaklardan (örn. Türkiye Donör Fonu) yararlanılması ve yenilikçi çerçevelerin uygulamaya konulması
- Başarılı KÖİ'lerin diğer sektörlerde de tekrarlanması ve proje hazırlama ve uygulamayı desteklemek için merkezî bir birim kurulmasının savunulması
- Enerji sektöründe yerel üretimi teşvik etmek için alternatif yolların ve iletim hatları ve şebekelerin iyileştirmesinde yabancı yatırımı teşvik etmek için piyasanın daha fazla serbestleştirilmesinin savunulmaya devam edilmesi
- Yeşil yatırımlar için özel sermayenin harekete geçirilmesi ve Türkiye'de yeşil politikalara dair yeni imdeden istifade ederek düşük karbon yollarının ilerletilmesi; öz tüketim için yenilenebilir enerjinin desteklenmesi ve depremlerin ardından yeniden inşa çalışmalarında yeşil dönüşümün (özellikle yeşil altyapı ve yeşil binalar) dikkate alınmasının desteklenmesi
- Dijital dönüşümü ilerletmek ve yenilikçi dijital platformlar (örn. Dijital Dönüşüm Finansman Aracı (DTFF), tedarik zinciri finans teknolojisi) geliştirmeye çalışmak için belli başlı kamu iktisadi teşebbüsleriyle (KİT) iş birliğinin göz önüne alınması
- KİT'lerde şeffaflık ve hedeflenen kurumsal yönetişim iyileştirmelerinin (örneğin iklim raporlaması) gerçekleştirilebilmesi için savunuculuk; iş ortamını iyileştirmek için başka yolların bulunması

2. Ekonomik Bağlam

2.1. Makroekonomik Bağlam ve Strateji Dönemine İlişkin Görünüm

Türkiye – Ana Makroekonomik Göstergeler

	2020	2021	2022	2023
GSYH büyümesi (% bir önceki yılın aynı dönemine göre)	1,9	11,4	5,5	5,1
TÜFE enflasyonu (% ort.)	12,3	19,6	72,3	53,9
Kamu bütçe dengesi (GSYH'nin %'si)	-4,7	-3,0	-1,1	-5,2
Genel hükümet brüt borcu (GSYH'nin %'si)	39,4	40,4	30,8	28,9
Cari hesap dengesi (GSYH'nin %'si)	-4,3	-0,8	-5,1	-4,0
Net doğrudan yabancı yatırım (DYY) (GSYH'nin %'si)	0,6	0,8	1,0	0,4
Dış borç (GSYH'nin %'si)	59,8	54,0	50,6	44,7
Brüt rezervler (GSYH'nin %'si)	13,1	13,8	14,2	12,6
İşsizlik oranı (%)	13,1	12,0	10,4	9,4
Nominal GSYH (milyar dolar)	717	808	906	1.130

Ekonomi 2023 yılında istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmiştir. Yetkililer, 2023 yılının ilk yarısında, aynı tarihte yapılan cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimleri öncesinde, ücret ve emekli maaşlarının artırılması, erken emeklilik planının uygulamaya konulması ve bankalar için devlet destekli garantiler ve kredi hedefleri de dâhil olmak üzere bir dizi ekonomik teşviği yürürlüğe koyarak kredi patlamasını teşvik etmiş ve tüketimin süregelmesini sağlamıştır. Sonuç olarak, Şubat 2023 depremlerinin ardından büyüme, ağırlıklı olarak hizmetler ve inşaat sektörlerinin etkisiyle %4,5 ile beklenenin üzerinde gerçekleşmiştir.

Mayıs 2023 seçimlerinin ardından para ve maliye politikaları ortodoksiye geri dönmüş ve belirgin bir şekilde sıkılaşmıştır, ancak enflasyon yüksek seyretmeye devam etmektedir. TCMB politika faizlerini 9 kez yükselterek %8,5'ten %50'ye taşımış, döviz korumalı mevduat hesaplarının (KKM) normal Türk lirası mevduata dönüştürülmesine yönelik hedefler getirmiş, seçici kredi sıkılaştırma tedbirlerine başlamış ve makro ihtiyati tedbirlerin çoğunu kademeli olarak kaldırmıştır. KDV oranının %18'den %20'ye çıkarılması, akaryakıt vergilerinin artırılması ve kamu sektöründe maliyet düşürücü önlemlerin alınması gibi kararlarla mali politikalar da sıkılaştırılmıştır. Ancak enflasyon 2023'te ortalama %53,9 ve 2024'ün ilk 8 ayında %65,9 ile beklentilerin üzerinde gerçekleşerek yüksek seyretmiş ve TCMB'nin yıl sonu enflasyon tahminini %36'dan %38'e yükseltmesine neden olmuştur. Yıllık enflasyon Mayıs 2024'te %75,4 ile zirve yapmıştır ve o tarihten bu yana düşüş göstermektedir.

Ortodoks politikalara dönüş, yatırımcı güveninin artmasına yardımcı olmuştur. Türkiye'nin kredi temerrüt swap (CDS) primi Mayıs 2023'teki zirvesinden (700 baz puanının üzerinde) bu yana önemli ölçüde düşerek 300 baz puanının altına gerilemiş, yurt dışı avro tahvil ihraçlarına aşırı talep gelmiş, portföy akışları net girişe dönüşmüş ve Türkiye'nin kredi notu 12 yıl sonra ilk kez yükseltilmiştir. Fitch Türkiye'nin kredi notunu iki kez artırırken (Mart'ta B+'ya ve Eylül'de BB-'ye) S&P kredi notunu (Mayıs'ta) B+'ya, Moody's ise (Temmuz'da) B1'e yükseltmiştir.

Mali açık 2023 yılında kötüleşirken, cari açık iyileşmiştir. Bütçe açığı esas olarak depremlerle ilgili harcamalar nedeniyle genişlemiştir. Bu arada, cari açık, daha güçlü hizmet ihracatı (rekord turizm) ve daha düşük mal ithalatının etkisiyle daralmıştır. Bu arada, Ağustos 2024 itibarıyla rezervler keskin bir artışla 150 milyar ABD dolarına yükselmiştir (Mayıs 2023'teki 97 milyar ABD doları seviyesinden). Özellikle, net rezervler (swap'lar hariç) Mart 2020'den bu yana ilk kez pozitif olarak rezervlerin bileşiminde ve kalitesinde gerçek bir iyileşme olduğunu ortaya koymuştur.

Sıkı mali ve parasal duruşun ekonomiyi soğutması nedeniyle 2024 yılında büyümenin %2,7'ye düşmesi beklenmektedir. Yetkililer, büyüme ve makroekonomik istikrarı dengelemek gibi zor bir görevle karşı karşıya kalmaya devam edeceklerdir.

2. Ekonomik Bağlam

2.2 Temel Dönüşüm Zorlukları (I/II)

Rekabetçilik (5.32)

- Mikro işletme ve KOBİ'lerin rekabetçi kalabilmek için yeniliklere ayak uydurmaları ve kendilerini dönüştürmeleri gerekmektedir. KOBİ'lerin çalışan başına katma değerlerini artırmaları, ihracat kabiliyetlerini geliştirmeleri, daha verimli ve modern iş uygulamalarını benimsemeleri ve yeşil düzenlemeler gibi mevzuat değişikliklerine uyum sağlamaları gerekmektedir.
- Finansmana ve teknik becerileri haiz iş gücüne erişimde yaşanan zorluklar, firmaların dijital uyumda ilerleme kaydetme kabiliyetini sınırladığından, dijital dönüşüm çoğu mikro işletme ve KOBİ'de hâlen erken bir aşamadadır.
- İhracat ürünlerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, Ar-Ge'ye daha fazla yatırım yapılmasını gerektirmektedir.
- İmalat istihdamı AB ortalamasının üzerindedir ancak yüksek teknoloji imalat payı benzer ülkelerin gerisindedir.
- Güneydoğu bölgesinde de görülebileceği üzere, ülkenin bölgeleri arasında ekonomik farklılıklar mevcuttur ve daha fazla yatırım, üretimin çeşitlendirilmesine, sınırlı altyapının genişletilmesine ve tarım gibi birincil sektörlere bağımlılığın azaltılmasına yardımcı olabilir.

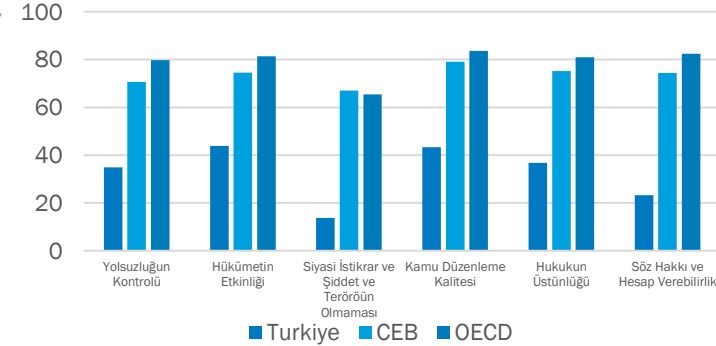
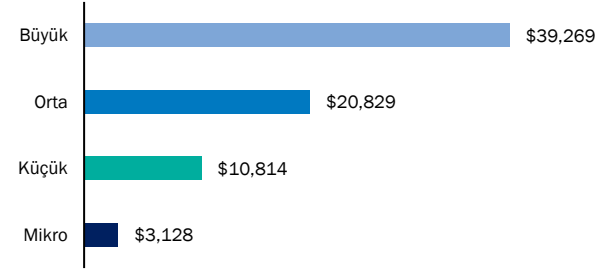
İyi yönetim (5.84)

- Türkiye'nin yönetim ve yolsuzluk algısına ilişkin çeşitli uluslararası anketlerdeki sıralaması son yıllarda düşüş göstermiştir. Anketler, yolsuzluğun kontrolü, hukukun üstünlüğü, kamu düzenleme kalitesi, söz hakkı ve hesap verebilirlik ve siyasi istikrar açısından OECD ülkelerine kıyasla hâlen büyük bir farkın mevcut olduğuna işaret etmektedir.
- Özel sektör yatırımlarının artması için hukukun üstünlüğünün daha güçlü şekilde hayat bulması ve yolsuzluğun daha güçlü şekilde kontrol altına alınması gerekecektir.
- Kurumsal eksiklikler, daha fazla ekonomik özgürlük yönündeki ilerlemeyi yavaşlatmıştır.
- Sağlam veri altyapısı ve uygulamaları oluşturmak için veri tabanlı yönetim yapılarına geçilmesi ve paydaş koordinasyonunun geliştirilmesi gerekmektedir.
- İyi kurumsal yönetimi destekleyen düzenleyici ve kurumsal çerçeve nispeten ileri düzeydedir.

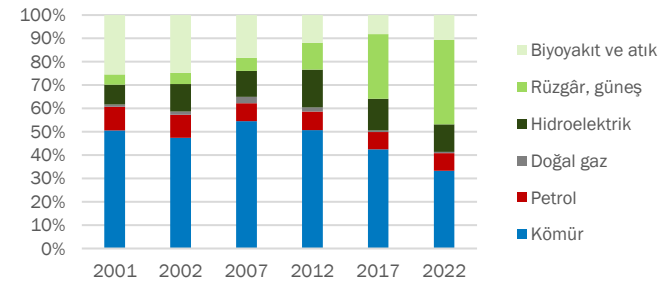
Yeşil (5.09)

- Enerji sektörünün daha güçlü bir şekilde karbonsuzlaştırılması, yenilenebilir enerji ve yeşil hidrojen gelişimini hızlandırabilir. Elektrik iletim şebekesi için akıllı şebekeler ve kapasite artırımı hedeflerini içeren net bir şekilde tanımlanmış bir yatırım stratejisine ve kömürden çıkış planına ihtiyaç vardır.
- Paris Anlaşması'nın uygulanması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın getirdiği bazı tedbirlere uyum sağlanması, enerji yoğun sanayi sektöründe geniş çaplı değişiklikler yapılmasını ve karbon piyasalarının geliştirilmesini gerektirecektir.
- Türkiye, depolama, batarya ve yenilenebilir enerji teknolojileri için çok önemli olan geniş ölçekli ve kritik mineral kaynaklarından faydalanabilir.
- Atıkların kaynağında ayrıştırılması, atık yönetimi ve belediye atıklarının geri dönüşümü için etkili modellerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.
- Özel sektör faaliyetleriyle de olmak üzere, iklim uyum eylemlerini desteklemeye ve toplum düzeyinde farkındalığı artırmaya yönelik devam eden girişimler hızlandırılmalıdır.

Firma Büyüklüğüne Göre Çalışan Başına Faktör Maliyetiyle Katma Değer (2022)

Yurt içi enerji üretimi

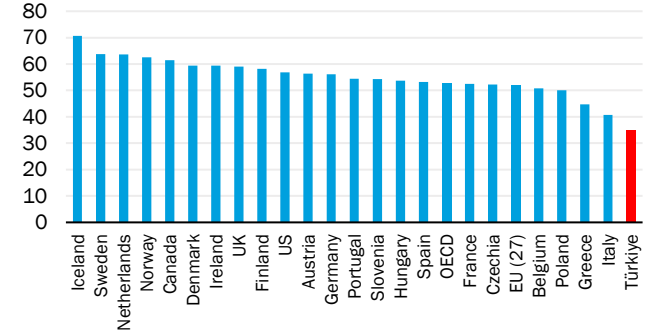
2. Ekonomik Bağlam

2.2 Temel Dönüşüm Zorlukları (II/II)

Kapsayıcılık (5.14)

- **Büyümeyi desteklemek için kadınların iş gücüne katılımının** daha da artması gerekmektedir. Daha fazla kadının iş gücü piyasasına kazandırılması, kadınların üstlendiği ücretsiz bakım yükünün de ele alınmasını gerektirmektedir.
- **Kadınların finansal katılımı** çok düşüktür ve Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi ile orantılı değildir.
- **Genç işsizliği (%17,9) ve eğitim, istihdam veya öğretimde olmayan gençlerin oranı (%22,4)** OECD ülkelerindeki en yüksek oranlar arasında yer almaya devam etmektedir. Ayrıca, ağırlıklı olarak 25-29 yaş aralığındakiler arasında olmak üzere **beyin göçü** artmaktadır.
- Özellikle depremde etkilenen bölgelerde, **mültecilerin** iş gücüne entegrasyonu hâlen zorluklar barındırmaktadır.
- **Engelli olan bireyler** iş gücü piyasasına katılmalarının önünde çeşitli engellerle karşı karşıya kalmaktadır ve erişilebilir iş yerlerinin eksikliği ve işverenlerin onları nasıl etkili şekilde entegre edebileceklerine dair bilgilerinin sınırlı olması nedeniyle çeşitli zorluklar yaşamaktadır.
- Finans ve hizmetlere erişimdeki **bölgesel farklılıkların** azaltılması ekonomik fırsatları artırabilir.
- Eğitim-öğretim sistemindeki iyileştirmeler, önemli **beceri uyumsuzluklarını** azaltabilir.

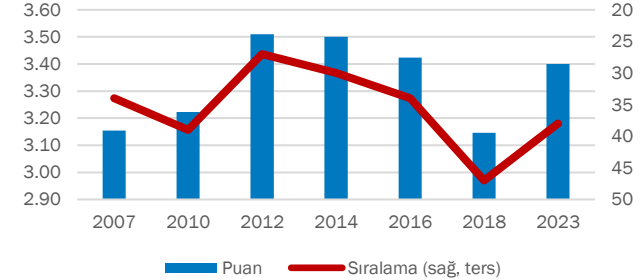
Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı (2022, %)

Entegrasyon (5.75)

- **Avantajlı coğrafi konumundan yararlanmak için Türkiye'nin hem doğu-batı hem de kuzey-güney bağlantılarını geliştirmesi gerekmektedir.** Temel öncelik, Türk demir yolu ağının Avrupa ağına etkin bir şekilde bağlanması ve bununla uyumlaştırılması ve Orta Koridor gibi doğu-batı bağlantılarının sorunsuz bir şekilde sağlanması için Marmara Denizi geçişi de dâhil olmak üzere mevcut zorlukların çözülmesidir.
- **Türkiye'nin lojistik sektörü,** küresel değer zincirlerindeki konumu göz önüne alındığında, ikiz yeşil ve dijital dönüşüm etrafında değişen pazar dinamiklerinden büyük ölçüde etkilenebilir. Son on yılda sektör önemli ölçüde büyümüştür; ancak şimdi durgun bir performans ve Avrupa Yeşil Mutabakatı mevzuat gerekliliklerine uyma hususu gibi zorluklarla karşı karşıyadır.
- Ulaştırma sektörünün yeşil dönüşümü için politika yol haritaları ve yakıt değiştirme stratejileri ile birlikte e-mobilite ve **toplu taşımanın elektrikli hâle getirilmesine** daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir.
- **Geniş bant internete** erişim ve internet hızı ilerleme kaydetmiştir, ancak Türkiye bu konuda benzer ülkelerin hâlen gerisindedir.

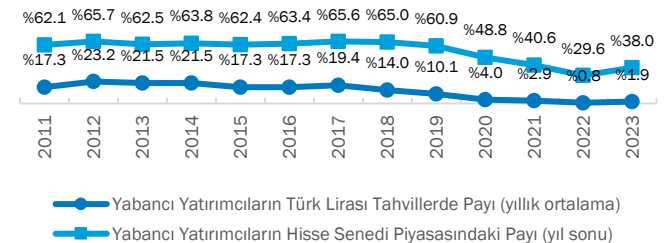
Lojistik Performans Endeksi

Dayanıklılık (6.96)

- **Yerel para birimi cinsinden uzun vadeli finansmana erişim,** başta mikro işletmeler ve KOBİ'ler olmak üzere özel sektör için ve ikiz yeşil ve dijital dönüşüm için elzemdir.
- Yatırımcı güveninin yeniden tesis edilmesi için geleneksel politikaların sürekli olarak uygulanması elzem olacaktır. Geçmişte uygulanan heterodoks ekonomi politikaları yabancı yatırımları caydırmıştır. **Türk tahvillerine ve hisselerine yapılan yabancı yatırımların azalması,** kısa vadeli sendikasyon kredilerine olan bağımlılığı artırmıştır.
- **Banka merkezli finansal sistem ve yeterince derin ve likit olmayan sermaye piyasaları,** daha kapsayıcı ve çeşitlendirilmiş bir finansal sistemin gelişimini engellemektedir.
- **İkiz dönüşüm,** kurumsal kapasitenin önemli ölçüde geliştirilmesini ve reel ekonomiye finansman sağlanmasını gerektirmektedir.

Yabancı Yatırımların Tahvil ve Hisse Senedi Piyasasındaki Payı (% portföy değeri)

3. Hükümetin Öncelikleri ve Paydaş Katılımı

3.1 Hükümetin Reform Öncelikleri

Türkiye'nin 2024-2028 yıllarını kapsayan 12. Kalkınma Planı, istikrarlı bir büyüme sağlamak, yeşil ve dijital dönüşümü hızlandırmak, nitelikli iş gücünü geliştirmek, afetlere karşı dayanıklılığı artırmak, çevreyi ve iyi yönetişimi güçlendirmek için iddialı bir politika çerçevesi ortaya koymaktadır. Plan aşağıdakileri amaçlamaktadır:

- %5'lik yıllık öngörülen büyüme oranıyla GSYH'nin 2023'te 1 trilyon avrodan 2028'de 1,4 trilyon avroya ve kişi başına GSYH'nin 2023'te 11.509 avrodan 2028'de 14.851 avroya çıkarılması;
- Yüksek teknolojili sektörlerin imalat ihracatına katkısının 2023'te %3,8'den 2028'de %5,5'e çıkması beklentisiyle, imalat ve hizmet sektörlerinin GSYH yüzdesi olarak oranının artırılması;
- Kilit sektörlerde (kimyasallar, ilaç ve tıbbi cihazlar, elektronik, makine, elektrikli ekipman, otomotiv ve raylı sistem araçları vb.) verimliliği artırmak ve ihracata yönelik, teknoloji yoğun ve yüksek katma değerli üretimi teşvik etmek için sektöre özel bir yaklaşımla, ekonomi genelinde ikiz yeşil ve dijital dönüşümlere odaklanan kritik politika reformlarının yatırımlarının ve uygulamalarının hızlandırılması;
- Dijital olarak entegre edilmiş devlet hizmetlerinin tasarlanması ve sunulması ve e-Devlet Kapısı aracılığıyla belediye hizmetlerini standartlaştırılması;
- Kentsel dönüşüm ve daha sağlıklı ve güvenli yaşam uygulamalarının yaygınlaştırılması yoluyla özellikle deprem riski taşıyan bölgelerde afete dayanıklılığının artırılması;
- 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı doğrultusunda sürdürülebilir şehirlerin geliştirilmesi;
- Hukukun üstünlüğü, demokrasi ve iyi yönetişimin güçlendirilmesi ve vatandaş odaklı kamu hizmetlerinin daha şeffaf ve verimli bir şekilde sunulması için sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımının artırılması ve
- Kapsayıcı büyümenin teşvik edilmesi, beşerî sermayenin geliştirilmesi ve refahın artırılması.

3.2 Yetkililerle Genel Olarak Mutabık Kalınan EBRD Reform Alanları

- İkiz dijital ve yeşil dönüşümde ilerleme sağlamak ve karbon fiyatlandırma planları ve AB Yeşil Mutabakatı'nın sanayi ve lojistik sektörleri üzerindeki etkisini ele almaya yardımcı olmak amacıyla yatırımların yoğunlaştırılması.
- Ek beceri kazandırma ve yeni beceri kazandırma dâhil olmak üzere dijital ve yeşil becerileri geliştirmeye yönelik hedefli bir yaklaşımla beşerî sermaye gelişiminin desteklenmesi ve kadınların iş gücüne katılımının artırılması.
- Ar-Ge kapasitelerinin kullanılmasına yönelik girişimler ve erken aşama teknoloji girişimleri için risk sermayesi finansmanı yoluyla hedeflenen finansman da dâhil olmak üzere özel sektör odaklı inovasyona yönelik desteğin artırılması.
- Türkiye'nin Ulaştırma ve Lojistik Planı ile uyumlu olarak demir yolu gelişimini destekleyerek bölgesel ve yerel bağlantıların iyileştirilmesi.
- Deprem toparlanma çalışmalarının desteklenmesi, dayanıklılığın ve doğal afetlere hazırlığın artırılması ve iklim riski yönetiminin iyileştirilmesi.

3.3 Sivil Toplumun EBRD'ye Temel Mesajları

STK'lar önerilen öncelikleri genel olarak onaylarken, aynı zamanda:

- **sivil alanın daraldığını** ve **barış, adalet ve insan hakları** alanlarında, özellikle de yeterince temsil edilmeyen topluluklara yönelik gerileme yaşandığını belirtmiştir;
- yenilenebilir enerji, iklim esnekliği ve afet riskinin azaltılması ile iş uygulamalarının sürdürülebilirlik ve toplumsal katılım ilkeleriyle uyumlu hâle getirilmesine odaklanarak daha güçlü **iklim hedeflerinin** tesis edilmesi gerektiğini savunmuştur;
- yeşil dönüşümde iyi yönetim için **fosil yakıtlardan çıkışa** yönelik yeterli planlamanın yanı sıra özellikle kömür madenciliği yapılan bölgelerde **şeffaflığın ve halkın katılımının** artırılması gerektiğinin altını çizmiştir;
- EBRD'nin **yeşil ve dijital sektörlerde ve depremden etkilenen bölgelerde toplumsal cinsiyet kredileri yoluyla beşerî sermayeyi** teşvik etmesini ve kadınlar, mülteciler ve engeli olan kişiler dâhil yeterince temsil edilmeyen grupların beceri gelişimini ve girişimciliğini desteklemesini talep etmiştir ve
- **genel rekabetçiliği güçlendirmek** amacıyla KOBİ'ler, sürdürülebilir değer zincirleri, yerel ortaklıkların geliştirilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve STK'lar, kamu sektörü ve özel sektör arasında iş birliği için uzun dönemli desteğin önemini vurgulamıştır.

European Bank
for Reconstruction and Development

4. Türkiye Ülke Stratejisi Önceliklerinin Tanımlanması

Neyin değişmesi gerekiyor? (Ülke Tanısı)	Değiştirilebilir mi? (Siyasi Ekonomi)	Banka neler yapabilir? (Kurumsal Kabiliyetler)	Stratejik Öncelikler (2024-2029)	2029'da Görmek İstediklerimiz
<ul style="list-style-type: none"> İklim değişikliğinin çeşitli etkilerine karşı savunmasızlık Bol miktarda rüzgâr/güneş kaynağı mevcuttur ancak YE düzenlemelerinin güçlendirilmesi (yerli katkı gerekliliklerinin kaldırılması dâhil) ve kömürün aşamalı olarak kullanımdan kaldırılması gerekmektedir İletim şebekesinin modernize edilmesi gerekmektedir Enerji verimliliğinin hızlandırılması gerekmektedir Daha iddialı bir ulusal katkı beyanının (NDC) oluşturulması da dâhil olmak üzere karbonsuzlaştırma için daha fazla destek gereklidir Su/atık yönetimi ve hava kirliliğinin azaltılması için daha sürdürülebilir uygulamalara ihtiyaç vardır Sektörel stratejiler ve uyum stratejileri dâhil uzun vadeli iklim stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir 	<ul style="list-style-type: none"> 2022'de %50'den fazla YE kurulu kapasitesi ve 2035'e kadar 60 GW YE kapasitesi ekleme hedefi ile yenilenebilir enerjiye güçlü bağlılık söz konusudur Bölgesel enerji merkezi hâline gelme hedefi bulunmaktadır Geliştirilmekte olan çok sayıda yeşil politika vardır: 2053 için Net Sıfır hedefi, Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası, Enerji Verimliliği Stratejisi ve Eylem Planı ve taslak İklim ve Su Kanunları Depremlerin ardından yeniden inşa çalışmaları, özellikle altyapı ve binalarda yeşil fırsatlar sağlayacaktır Karbon piyasalarının geliştirilmesine yönelik planlar söz konusudur Ortaya çıkacak karbon fiyatlaması (örn. AB-SKDM) enerji yoğun sektörleri etkileyecektir 	<ul style="list-style-type: none"> Yenilenebilir enerji projelerini ve destekleyici düzenleyici çerçeveleri geliştirme deneyimi EBRD, enerji verimliliğini artırmak, sanayiye karbonsuzlaştırmak ve döngüsel ekonomiyi teşvik etmek dâhil olmak üzere yeşil yatırımları kolaylaştırabilir İklim esnekliği, karbonsuzlaşma ve DKY'leri desteklemede güçlü geçmiş performans Özel yeşil ekonomiye geçiş (GET) çerçeveleri (örn. Yeşil Şehirler) aracılığıyla sürdürülebilir altyapı geliştirme ve uygun olan yerlerde KÖİ modellerini kullanma deneyimi Yerel OFK'ler aracılığıyla yeşil finansman için özel sermayeyi harekete geçirme ve bunun ölçeğini artırma becerisi Kurumsal iklim yönetişimine destek 	<p>Yeşil Ekonomiye Geçiş çabalarının yoğunlaştırılması ve Türkiye'nin iklim hedeflerini gerçekleştirmesinin desteklenmesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> Yenilenebilir enerji entegrasyonunun artırılması Enerji ve kaynak verimliliği ve karbonsuzlaştırma çabalarının artması Belediye hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin artırılması İklim direncinin ve iklim uyumunun artırılması
<ul style="list-style-type: none"> İnsan sermayesi ve iş gücü yapısı OECD'deki benzer ülkelerin ve Türkiye'nin kendi potansiyeli ve hedeflerinin gerisindedir Beceri uyumsuzlukları, kayıt dışılık ve beyin göçü sorunları Türkiye'deki gençlerin dörtte biri ne eğitimde ne istihdamdadır (NEET) Kadınların iş gücüne düşük katılımı ve ücret eşitsizliği de dâhil olmak üzere ciddi toplumsal cinsiyet farklılıkları devam etmektedir Mikro işletmeler ve KOBİ'ler becerilere ve bilgiye erişmekte zorluk çekmektedir Bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları hizmetlere, becerilere ve finansmana erişimi etkilemektedir 	<ul style="list-style-type: none"> 12. Kalkınma Planı beceri uyumsuzluklarını ele almayı, gençlere beceri kazandırmayı ve kadınların iş gücüne katılımını artırmayı amaçlamaktadır Hükümetin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi artırmaya ve bakım ekonomisini desteklemeye yönelik çeşitli girişimleri mevcuttur Türkiye'nin geçici koruma altında yaklaşık 3,2 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapması uyum ve iş gücü entegrasyonunu zorlamaktadır Depremler bölgesel farklılıkları artırmıştır 	<ul style="list-style-type: none"> EBRD, teknik ve mesleki eğitim ve öğretim (TMEÖ) reformunu destekleyebilir ve becerilere ve işlere erişimi artırabilir EBRD yatırımları, OFK'lere ve yetersiz hizmet alan mikro işletme ve KOBİ segmentlerine yönelik özel destek yoluyla kapsayıcı finansal sistemleri teşvik edebilir EBRD kadınların iş gücüne daha fazla katılımını ve ekonomik fırsatları teşvik edebilir Yetersiz hizmet alan bölgelerde yatırım ve danışmanlık portföyünden yararlanma becerisi 	<p>Türkiye'nin beşerî sermaye gelişiminin artırılması ve daha yüksek oranda toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik ve bölgesel kapsayıcılığın teşvik edilmesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> Beceri geliştirme olanaklarına erişimin artması Toplumsal cinsiyet eşitliğinin artırılması ve kapsayıcı ekonomik katılım Bölgesel farklılıkların azaltılması
<ul style="list-style-type: none"> Büyük firmalar ve mikro işletmeler ve KOBİ'ler arasında önemli verimlilik ve rekabet gücü farkı, sınırlı küresel tedarik zinciri entegrasyonu ve inovasyona yatırım KOBİ'ler yeşil ve dijital dönüşüme dair farkındalık/kapasite eksikliği çekmektedir Finans sektörüne bankacılık sektörü hâkimdir TL cinsinden uzun vadeli finansman sınırlı kalmaktadır Sınırlı şeffaflık ve yüksek merkezileşmiş yönetim açısından zorluklar yaratmaktadır Kurumsal yönetim çerçeveleri mevcuttur ancak daha fazla uygulama gereklidir (iklim dâhil) 	<ul style="list-style-type: none"> Canlı ve dayanıklı özel sektör 12. Kalkınma Planı yeşil/dijital dönüşüme ve ihracat odaklı büyümeye odaklanmaktadır AB ile uzun vadeli ilişkisi yapısal reform katalizörü olmaya devam etmektedir Son yıllarda güçlü sermaye piyasası genişlemesi görülmüştür ve kullanılmayan bir banka dışı finans kuruluşu (BDFK) potansiyeli mevcuttur E-devlet ve dijital dönüşüm girişimleri yönetişimi de güçlendirilebilir Daha iyi yönetimi doğrudan yabancı yatırımları çekebilir; Hükümet KİT şeffaflığını artırmak için seçenekleri incelemektedir 	<ul style="list-style-type: none"> Kurumsal şirketlerin/KOBİ'lerin büyümesine yardımcı olacak etkili araçlar (örn. tedarik zinciri finansmanı, ihracat desteği, yenilikçilik, dijital dönüşüm, siber güvenlik) Sermaye piyasalarını geliştirmek ve yerel para biriminde olma üzere ürün yelpazesini genişletmek için uzmanlık Menkul kıymetleştirme, portföy risk paylaşımı (PRS) gibi yollarla özel finansmanı harekete geçirme becerisi KİT'ler ve belediye kuruluşları da dâhil olmak üzere kurumsal yönetişimin iyileştirilmesinde güçlü geçmiş performans İş dünyası için politika desteği Dijital dönüşüme bütüncül yaklaşım 	<p>Üretkenlik ve yenilikçiliğin artırılması ve daha güçlü yönetişimin sağlanması yoluyla Türkiye'nin rekabet gücünün artırılması</p>	<ul style="list-style-type: none"> Daha geniş kapsamlı, yenilikçi ve rekabetçi bir özel sektör Finans ve sermaye piyasalarının derinleştirilmesi Kurumsal yönetişimin güçlendirilmesi
<ul style="list-style-type: none"> Bölgeler arasında dengesiz altyapı kalitesi Sanayi bölgeleri ve limanlar daha fazla lojistik entegrasyon ve bağlantı gerektirmektedir Deprem sonrası yeniden yapılanma çalışmalarının hızlandırılması ve depreme hassas bölgelerin hazırlıklarının hızlandırılması gerekmektedir Kriz ve risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi gerekmektedir ve doğal afetler için özel sigorta eksikliği söz konusudur 	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret için avantajlı coğrafi konum Orta Koridor ve Türkiye'nin transit ve lojistik merkez olma potansiyelinden yararlanma fırsatları (örneğin, AB Küresel Geçidi, G20 Küresel Altyapı ve Yatırım Ortaklığı (PGII)) Dijital altyapı ve erişilebilirliği iyileştirilmesi bölgesel entegrasyona yardımcı olabilir Orta Vadeli Program ve 12. Kalkınma Planı afet yönetiminin önemini ortaya koymaktadır 	<ul style="list-style-type: none"> EBRD, ticareti ve bağlanabilirliği geliştirmek için belirli ulaştırma projelerini finanse edebilir Lojistiğin iyileştirilmesi konusunda uzmanlık EBRD gelişmiş dijital altyapı ve bağlanabilirliği destekleyebilir Diğer UFK'lar ve donörlerle birlikte EBRD, doğal afetlerden etkilenen kritik hizmetleri ve işletmeleri destekleyebilir 	<p>Türkiye'nin altyapısının ve bölgesel entegrasyonunun güçlendirilmesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> Ulaşım ağlarının ve ticaret altyapısının bağlantılarının iyileştirilmesi Dijital altyapı ve hizmetlerin kalitesinin artırılması Doğal afetlere karşı dayanıklılığın artırılması

5. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi (1/4)

European Bank
for Reconstruction and Development

Öncelik 1: Yeşil Ekonomiye Geçiş çabalarının yoğunlaştırılması ve Türkiye'nin iklim hedeflerini gerçekleştirmesinin desteklenmesi

Temel Hedefler

Faaliyetler

Takip Göstergeleri

Yenilenebilir enerji entegrasyonunun artırılması

- Düzenleyici çerçevenin güçlendirilmesi ve yatırım engellerinin kaldırılması için danışmanlık desteği ile birlikte yenilenebilir enerji projeleri (öncelikle güneş ve rüzgâr) için doğrudan ve aracılı finansman sağlanması
- Yenilenebilir enerjiyi daha iyi entegre etmek için şebeke ve depolama kapasitesinin artırılmasına yardımcı olunması ve Türkiye'nin içinde bulunduğu bölge ile bağlantıları güçlendirme çabalarının yanı sıra iletim ve dağıtım ağlarının modernize edilmesi
- Yurt içi kullanım ve yeşil koridorlar yoluyla ihracat için yeni nesil biyoyakıtlar (SAF dâhil); karbon yakalama, kullanma ve depolama; e-mobilite örneğinde olduğu gibi yenilenebilir enerji entegrasyonu ve yeşil dönüşüm için hayati önem taşıyan diğer metaller ve özel mineraller ve mevcut hidro ve pompaj depolama tesislerinin yenilenmesi gibi yeni yeşil teknolojileri destekleme fırsatlarının araştırılması

- Kurulu yenilenebilir enerji kapasitesi (MW)

Enerji ve kaynak verimliliği ve karbonsuzlaştırma çabalarının artırılması

- Yeşil sanayi dönüşümünü, kömürden çıkış ve sektörler arasında düşük karbonlu ve iklime dirençli yöntemlerin kullanılmasını teşvik ederek ekonominin emisyon yoğunluğunun azaltılması
- Ticaret, belediye, konut ve turizm altyapısında (binalar, Organize Sanayi Bölgeleri, sosyal altyapı ve belediye altyapısı dâhil) enerji ve kaynak verimliliğini artırmak ve sera gazı emisyonlarını azaltmak için hem doğrudan finansman yöntemleri hem de diğer finansman çözümleri (örneğin, Enerji Performans Sözleşmeleri/ESCO'lar ve diğer KÖİ'ler) yoluyla yeşil yatırımların desteklenmesi
- Öz tüketim, atık ısı geri kazanımı ve ısı pompaları için yenilenebilir enerji üretiminin artırılmasının desteklenmesi ve sanayi ve ulaştırma (denizcilik, havacılık ve lojistik dâhil) sektörlerinde alternatif sürdürülebilir yakıtların, ham maddelerin ve süreçlerin (örneğin elektrikli araç şarj ağları, yeşil hidrojen dâhil elektrikleştirme çalışmaları) kullanımının artırılmasının teşvik edilmesi
- Yeşil finansmanın (örneğin yeşil tahviller, sürdürülebilirlik bağlantılı tahviller, GEFF'ler, tedarik zinciri finansmanı, öz sermaye ve yarı öz sermaye finansal ürünleri) hem doğrudan Banka ile hem de OFK'ler aracılığıyla yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir tarım ve turizm finansmanının artırılması
- Pilot emisyon ticaret sistemi (ETS) uygulamaları, gönüllü karbon piyasaları, YEK belgeleri ve yeşil taksonomi gibi iklim politikalarının ve mevzuatının desteklenmesi

- Toplam CO2e azaltımı (ton/y)
- Toplam birincil enerji tasarrufu (GJ/y)
- EBRD tarafından desteklenen OFK'lar tarafından kullanılan EV/RE kredilerinin sayısı/hacmi

Belediye hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin artırılması

- Sürdürülebilir ve kapsayıcı belediye ve çevre altyapı ve hizmetlerinin (su, atık su, bölgesel ısıtma ve soğutma ve kentsel ulaşım dâhil) iyileştirilmesi, karbonsuzlaştırılması ve iklime uyulanmasının desteklenmesi (Bu ticarileştirme ve şirketleştirme yoluyla operasyonel ve finansal verimliliğin artırılması ve mümkün olan yerlerde KÖİ'ler aracılığıyla olabilir)
- Yeşil Şehirler Çerçevesi ve Deprem Müdahalesi kapsamındaki diğer çevre ve iklim girişimlerinin geliştirilmesi
- Katı atıkların (kâğıt, metal, plastik ve maden atıkları), e-atıkların, atıktan enerjiye ve diğer endüstriyel simbiyoz uygulamalarının geri dönüşümü de dâhil olmak üzere yeni teknolojiler ve politikalar yoluyla kaynağında ayrıştırmanın ve etkin belediye atığı toplamının teşvik edilmesi ve dōngüsel ekonominin ve atık sektörünün daha da geliştirilmesi

- Azaltılan, geri kazanılan veya geri dönüştürülen toplam katı atık (ton/y)
- Artırılan toplam atık su (m3/y)

İklim direncinin ve iklim uyumunun artırılması

- Daha fazla koruma, daha az kullanım ve akılcı sulamayı teşvik eden su altyapısını finanse etmek için fırsatların araştırılması
- Doğa temelli çözümler ve restorasyon, su ve kritik malzeme verimliliğinin artırılması ve malzeme değer zincirleri genelinde sürdürülebilirlik standartlarının benimsenmesi gibi yöntemlerle de olmak üzere, daha fazla iklim esnekliği ve iklim uyumunun desteklenmesi
- Gelişmiş iklim kurumsal yönetimi ve bilgi paylaşımı da dâhil olmak üzere tüm sektörler genelinde iklime dirençli yatırımların ve uygulamaların teşvik edilmesi ve karbon fiyatlandırma planlarına (örneğin, AB-SKDM) yönelik hazırlık yapılmasına dair çabaların desteklenmesi
- En hassas sektörler (örn. su yoğun sektörler, tarım ticareti ve su/atık su altyapısı) odaklanarak iklime dirençli altyapı ve varlıkların (örn. deprem, sel veya aşırı sıcaklardan korunmak için) desteklenmesi ve finans sektörünün iklim riskini daha iyi entegre etmesine (örn. afet sigortası yoluyla) yardımcı olunması

- Düşük karbonlu çözümleri benimseyen müşteri sayısı

5. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi (2/4)

European Bank
for Reconstruction and Development

Öncelik 2: Türkiye'nin beşerî sermaye gelişiminin artırılması ve daha yüksek oranda toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik ve bölgesel kapsayıcılığın teşvik edilmesi

Temel Hedefler

Faaliyetler

Takip Göstergeleri

Beceri geliştirme olanaklarına erişimin artması

- Pazar odaklı beceri gelişimini iyileştirerek yeşil ve dijital dönüşüm doğrultusunda beşerî sermaye gelişiminin güçlendirilmesi ve kurumsal müşteriler ve KOBİ müşterileri ile birlikte TMEÖ müfredatının özel sektör öncülüğünde gözden geçirilmesinin desteklenmesi
- İş gücü piyasasının tüm kesimleri (örneğin kadınlar, gençler, yaşlılar, engeli olan kişiler ve mülteciler) için beceri geliştirici çözümlerin yaygınlaştırılması ve bu kesimlerin iş gücüne entegrasyonunun desteklenmesi
- İş hayatındaki gelişmeler ve değişiklikleri göz önüne alarak yeşil ve dijital becerileri geliştirmeyi, yerel paydaşlarla birlikte çalışarak beyin göçüyle mücadele etmeyi ve daha nitelikli ve kapsayıcı bir iş gücü oluşturmayı amaçlayan iş birliğine dayalı kamu-özel sektör yapıları ve ilgili girişimler kurmak gibi yöntemlerle de olmak üzere, beceri boşlukları ve uyumsuzluklarını ele alan politika reformlarının desteklenmesi
- Etkilenen işçiler için yeniden beceri kazandırma ve yeniden işe yerleştirme girişimleri ile birlikte yatırımlar yoluyla Adil Geçiş konusunda kilit sanayi sektörlerinin çalışmalara dâhil edilmesine çalışılması

- Eğitim sonucunda yeni/geliştirilmiş beceriler (yeşil/dijital dâhil) kazanan kişi sayısı (e/k)

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin artırılması ve kapsayıcı ekonomik katılım

- Kredi, kapasite geliştirme desteği ve danışmanlık sağlayan özel programlar (ör. İş Hayatında Kadınlar (WiB), İş Hayatında Gençler (YiB)) aracılığıyla kadınlar, gençler ve kırsal işletmeler de dâhil olmak üzere yetersiz hizmet alan KOBİ segmentleri için finansmana erişimin iyileştirilmesini desteklemeye devam edilmesi
- Ulusal düzeyde cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin mevcudiyetini iyileştirmeye yönelik politika girişimleri ve alternatif puanlama mekanizmalarından ve fintech'ten yararlanarak kapsayıcı ürün ve hizmetler sunan yenilikçi firmalara yatırımlar da dâhil olmak üzere kapsayıcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı finansal sistemleri teşvik etme fırsatlarının araştırılması
- Özellikle yetersiz hizmet alan bölgelerde mikro işletmeler ve KOBİ'lere özel danışmanlık ve start-up desteği sağlanması (örneğin, kayıtlılığı, finansal okuryazarlığı ve dijitalleşmeyi artırmak için)
- Fırsat eşitliği politikaları, yönetim kurullarında temsilin artırılmasına yönelik liderlik girişimleri ve istihdamın önündeki yasal engellerin kaldırılması yoluyla özellikle enerji, altyapı ve imalat gibi erkek egemen sektörlerde kadınların iş gücüne katılımını ve kadınların güçlendirilmesini sağlayan tedbirlerin güçlendirilmesi
- Toplumsal cinsiyete duyarlı iklim finansmanı, iklim eyleminde kadın liderliği ve toplumsal cinsiyete duyarlı yeşil altyapı tasarımı ve hizmet sunumunun geliştirilmesi
- Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve tacizle (TCDŞT) mücadele etmek için güvenlik önlemlerinin yanı sıra toplumsal cinsiyete duyarlı altyapı ve toplu taşıma planlamasının geliştirilmesi, iş yerinde taciz karşıtı politikaların geliştirilmesi ve başta yaşlılar ve engeli olan kişiler olmak üzere herkes için evrensel tasarımın dikkate alınmasının sağlanması
- Bakım hizmetlerinin sunumunu geliştirmek için hükümet ve özel sektör öncülüğündeki girişimlerin desteklenmesi
- Kapsayıcı satın alma uygulamaları, iş gücü denetimleri ve tedarik zinciri beşerî sermaye uygulamaları da dâhil olmak üzere kapsayıcı ekonomik katılımı artırmak için yerel ortaklarla birlikte özel politika girişimlerini geliştirmeye devam edilmesi

- Finansmana ve/veya danışmanlığa erişen yetersiz hizmet alan mikro işletme ve KOBİ segmentlerinin sayısı
- Kapsayıcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı politika ve uygulamaları hayata geçiren müşteri sayısı

Bölgesel farklılıkların azaltılması

- Doğrudan ve dolaylı finansman ve danışmanlık yoluyla depremden etkilenen ve mültecilere ev sahipliği yapan bölgeler dâhil yetersiz hizmet alan bölgelere yapılan yatırımların genişletilmeye çalışılması
- Bölgesel kalkınma ajansları ve yerel paydaşlarla birlikte, bölgesel beşerî sermayeyi çekmek, geliştirmek ve korumak için emek yoğun sektörlerle (örneğin, tarım ticareti) ve yerel tedarik zincirlerine ve ayrıca özel ve kamu hizmetlerine yerel erişimi güçlendirmek ve mülteci nüfus için de olmak üzere ekonomik fırsatları artırmak için belirli altyapı projelerine (sosyal altyapı dâhil) yatırımlar yoluyla daha kapsayıcı bölgelerin teşvik edilmesi

- Yetersiz hizmet alan bölgelerde hizmetlere erişimi iyileştirilen birey sayısı

5. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi (3/4)

European Bank
for Reconstruction and Development

Öncelik 3: Üretkenlik ve yenilikçiliğin artırılması ve daha güçlü yönetişimin sağlanması yoluyla Türkiye'nin rekabet gücünün artırılması

Temel Hedefler	Faaliyetler	Takip göstergeleri
Daha geniş kapsamlı, yenilikçi ve rekabetçi bir özel sektör	<ul style="list-style-type: none"> Türk şirketlerine ölçek büyütme, rekabet güçlerini ve sürdürülebilirliklerini artırmaları ve küresel değer zincirlerine daha iyi şekilde entegre olabilmeleri için doğrudan finansman sağlanması ve üretkenliklerini ve operasyonel verimliliklerini artırabilmeleri, ihracatlarını güçlendirebilmeleri ve kurumsal yönetim ve iş standartlarını geliştirebilmeleri amacıyla danışmanlık hizmetlerinin sağlanması Rekabet edebilirlik, yeşil dönüşüm, dijital dönüşüm ve ekonomik kapsayıcılığa odaklanarak özel krediler aracılığıyla ve risk paylaşımı ve KOBİ destekli tahviller ve çeşitlendirilmiş ödeme hakları gibi diğer yenilikçi ürünler yoluyla KOBİ'ler ve hedeflenen diğer segmentlerin aracılı finansmana erişiminin güçlendirilmesi Yenilikçi yapılar ve diğer kredi iyileştirme ürünleri de dâhil olmak üzere, mümkün olan durumlarda yerel para biriminde, ticari olarak veya AB ve diğer UFK'ler ile birlikte tedarik zinciri finansmanının geliştirilmesi Mavi Kurdele ve Star Venture programlarının geliştirilmesi ve dijital ticaretin desteklenmesi dâhil KOBİ'lere sağlanan danışmanlık hizmetlerinin artırılması Doğrudan yabancı yatırımlarla da olmak üzere, büyüme odaklı ve/veya yenilikçi şirketlere yapılan yatırımlar vasıtasıyla yüksek katma değerli sektörlerde yerel üretimin artırılmasına destek verilmesi Ar-Ge, doğrudan yatırım ve risk sermayesi fonları gibi yöntemlerle (ve danışmanlık programları ve diğer programlarla kombinasyon halinde) Türk şirketleri, hızlandırıcılar (accelerator) ve start-uplarının kullandıkları yenilikçi uygulamalar ve yeşil teknolojilerin daha da geliştirilmesinin desteklenmesi TMT şirketleri ve BİT hizmetlerine yatırım yapılması ve sektörler genelinde dijitalleşme, veri yönetişimi ve siber güvenliğin artırılmasına yönelik ilgili danışmanlık hizmetleri (örn. ticaret ve tedarik zincirleri) vasıtasıyla dijital dönüşümün desteklenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> İhracatın, çalışan sayısının ve/veya verimliliğin arttığını bildiren müşteri sayısı İstanbul dışında da olmak üzere OFK'ler tarafından KOBİ'lere kullanılan kredi sayısı/hacmi Yeni veya güncellenmiş teknoloji kullanmaya başlayan müşteri sayısı
Finans ve sermaye piyasalarının derinleştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Türkiye odaklı ve bölgesel özel sermaye, risk sermayesi ve altyapı fonlarına yatırımlar; borç ürünleri; halka arzlar ve doğrudan öz sermaye ve finans piyasalarında gayrimenkul sektörünü destekleyecek araçlar da dâhil olmak üzere sermaye piyasalarına erişimi derinleştirme ve çeşitlendirme çabalarına devam edilmesi Menkul kıymetleştirme (sentetik ve gerçek satış), İslami finans ürünleri ve diğer yapılandırılmış imkânlar veya araçlar dâhil olmak üzere varlığa dayalı menkul kıymetler gibi alternatif finansman çözümlerinin desteklenmesi; Katılım Bankaları ile iş birliği yollarının araştırılması Yatırımlarla da olmak üzere Yeşil, Sosyal, Sürdürülebilir ve Diğer Etiketli (GSS+) ürünlerin geliştirilmesinin desteklenmesi Banka kredilerine güvenilir bir alternatif olarak yerel para birimi cinsinden finansman ve TL ürünler, bilhassa şirket tahvilleri için kolaylaştırıcı ortamda iyileştirmeler yapılmasının desteklenmesine devam edilmesi Sermaye maliyetini (sentetik menkul kıymetleştirme ve PRS dâhil) ve fonlama yapılarını optimize eden ve sağlam risk yönetimi uygulamalarını teşvik eden finansal piyasa araçlarının ve diğer ürünlerin ihracını destekleyerek bankacılık sektöründe dayanıklılığının artırılması FinTech ve diğer dijital platformlar (örn. DTFF) aracılığıyla daha yüksek düzeyde finansal yenilikçiliğe olanak tanınması Varlık Yönetim Şirketleri, faktoring, sigorta ve leasing şirketleri ve emeklilik fonları dâhil BDFK'ler aracılığıyla finansal aracılığın kapsamını genişletmek için fırsatların aranması 	<ul style="list-style-type: none"> Kolaylaştırılan sermaye piyasası işlem hacmi Yeni getirilen ve/veya kapsamı genişletilen yeni finansman araçlarının sayısı Finans sektöründeki yasal/düzenleyici reformların sayısı
Kurumsal yönetim güçlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Yenilikçi finansman ve teslimat çözümleri (örn. KÖİ'ler) yoluyla özel sektörün temel altyapı çalışmalarına katılmasını teşvik etmeye devam edilmesi İklim yönetişimi, ÇSY ve sermaye piyasası uygulamaları, finansal yönetim, raporlama ve bilgi açıklama gibi konularda özel sektörde kurumsal yönetişimin güçlendirilmesine yardım sağlanması ve belirli KİT'ler ve belediye kuruluşlarında gelişmiş kurumsal yönetim, şeffaflık ve kapasite geliştirmeyi desteklemek için benzer fırsatların araştırılması Düzenleyici reform, iyileştirilmiş finansal yeniden yapılandırma ve iflas çerçeveleri, küçük/anlaşmazsız alacaklar için çevrim içi usuller, e-yönetişim ve dijital ticaret girişimleri gibi iş ortamına yönelik iyileştirmelerin desteklenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Kurumsal iklim yönetişimini iyileştiren müşteri sayısı İş ortamındaki iyileşmeler

5. Faaliyetler ve Sonuç Çerçevesi (4/4)

European Bank
for Reconstruction and Development

Öncelik 4: Türkiye'nin altyapısının ve bölgesel entegrasyonunun güçlendirilmesi

Temel Hedefler	Faaliyetler	Takip Göstergeleri
Ulaşım ağlarının ve ticaret altyapısının bağlantılarının iyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none">Orta Koridor, AB Küresel Geçidi ve G20 Küresel Altyapı ve Yatırım Ortaklığı (PGII) gibi yeni ticaret yolları, ağları ve girişimlerinin parçası olarak ve başka şekillerde, Türkiye'nin kendi içindeki bağlantıları ve Türkiye'nin bölgeyle bağlantılarını sağlayan temel sürdürülebilir ulaşım, ticaret ve lojistik altyapısının (örn. demir yolu, limanlar, denizcilik) geliştirilmesini desteklemeye devam edilmesiÖzel sektörün uluslararası genişlemesini destekleyerek, ihracatı teşvik ederek, gelen doğrudan yabancı yatırımları ve yakın depolama fırsatlarını kolaylaştırarak ve ticaret finansmanını (bölge içi ve yeşil ticarete odaklanarak) ve kapasite geliştirmeyi (örneğin, AB-SKDM ve diğer yasal ve düzenleyici standartlara uyum) artırarak Türkiye'nin AB, Orta Asya ve Afrika pazarlarıyla ekonomik ve ticari entegrasyonunun güçlendirilmesine yardımcı olunmasıOrganize Sanayi Bölgeleri için KÖİ'lerin ve diğer finansman yapılarının kullanılmasının araştırılması	<ul style="list-style-type: none">Ulaşım ve liman altyapısı kullanımında ve/veya kapasitesinde net artışBanka tarafından desteklenen TFP işlemlerinin sayısı/hacmi
Dijital altyapı ve hizmetlerin kalitesinde artış	<ul style="list-style-type: none">İlgili KİT'lerle de çalışarak dijital dönüşümü desteklemek için yatırım ve politika katılımı yoluyla gelişmiş telekomünikasyon, teknoloji ve siber güvenlik çözümlerini ve entegre BİT hizmetlerinin finanse edilmesiYeni nesil dijital altyapının (fiber ağlar, 5G, veri merkezleri ve kuleler) yaygınlaştırılmasını destekleyerek ultra hızlı geniş bant hizmetlerine yönelik artan talebin karşılanmasına yardımcı olunmasıAz gelişmiş ve kırsal bölgelerdeki temel dijital altyapının genişletilmesinin desteklenmesi ve dijital erişilebilirliğin teşvik edilmesi	<ul style="list-style-type: none">Dijital altyapı kapasitesinde net artış
Doğal afetlere karşı dayanıklılığın güçlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none">Diğer ortaklar ve donörlerle birlikte, OSB'lerde de olmak üzere sürdürülebilir ve dayanıklı kritik altyapı hizmetlerinin yeniden inşa edilmesinin desteklenmesine devam ederek, etkilenen işletmelere finansman ve danışmanlık sağlayarak ve bölge içi entegrasyonu artırmaya yönelik diğer tedbirleri geliştirerek depremde etkilenen bölgelerin daha geniş itibarıyla Türk ekonomisine yeniden entegre edilmesine yardımcı olmak için fırsatların araştırılmasıUlusal düzeyde ve belediye düzeyinde daha fazla afet hazırlığı ve gelişmiş operasyonel dayanıklılığın teşvik edilmesiDepremde etkilenen bölgelerdeki yeniden yapılandırma çalışmalarında uygulama/fon kullanma kapasitesinin artırılması ve özel sektörün dâhil edilmesine yönelik fırsatların araştırılması	<ul style="list-style-type: none">Hayati hizmetlere erişimini sürdüren faydalanıcı sayısı

6. EBRD'nin Faaliyet Alanlarında Uluslararası Ortakların Birbirlerini Tamamlayıcı Rollerinin Tespiti

European Bank
for Reconstruction and Development

EBRD Faaliyet Alanları

		Sektörler								Kesişimli Temalar				
Gösterge niteliğindeki yıllık ortalama yatırımlar/ hibeler (milyon avro, 2019-2024)		Sanayi, Ticaret ve Tarım Ticareti				Sürdürülebilir altyapı		FK		Stratejik Girişimler				
		Tarım ticareti	İmalat ve Hizmetler	Emlak ve Turizm	TMT	Doğal kaynaklar	Enerji	Altyapı	Bankacılık	Banka Dışı FK'ler	Yeşil Ekonomi	Kapsayıcılık ve Toplumsal Cinsiyet	Yerel Para Birimi ve Sermaye Piyasaları	Küçük İşletmeler
DB	1.788	€P					€	€P	€		€		€	€
AB	1.448	€	€		€			€			€	€P		€
IFC	1.168		€					€			€	€	€	€
AIIB	608						€	€	€		€			
İKB	291	€	€				€	€	€		€	€		€
AFD	199						€	€	€		€	€	€	
JICA ¹	168	€		€				€			€	€		€
KfW	166						€	€	€		€	€		
EIB	109		€					€			€	€		
EBRD	1.758	€	€		€		€P	€	€	€	€	€	€	€P

€ Önemli yatırım alanı

P Önemli politika katılım alanı

● Çoğunlukla özel sektöre odaklanan

○ Çoğunlukla kamu sektörüne odaklanan

Potansiyel iş birliği alanları

Kapsayıcılık

- Kadınların iş gücüne katılımını genişletmeye ve beceri gelişimini artırmaya odaklanarak beşerî sermayeyi desteklemek için UNDP, ILO ve ilgili UFK'lerle iş birliğinin sürdürülmesi.

Yeşil

- IFC, AIIB ve potansiyel olarak EIB ile iş birliği içinde enerji verimliliği önlemlerine yönelik desteğin genişletilmesi ve yenilenebilir enerji projelerinin artırılması.

Entegrasyon

- AFD, AIIB, IFC ve potansiyel olarak EIB ile kamu altyapı projelerinin ortak finansmanı ve depremlerden etkilenen bölgedeki belediye yatırımlarını desteklemek için UFK'lar arasında koordinasyonun sağlanması.

Rekabetçilik

- Kapsayıcı krediler yoluyla KOBİ'lerin finansmana erişiminin devam etmesini sağlamak için IFC ile iş birliği yapılması ve sermaye fonlarının erken aşamadaki yenilikçi şirketlere yatırımlarını desteklemek için eş finansman fırsatlarının araştırılması.

Not: UFK faaliyet haritası kamuya açık bilgilere dayanmaktadır. Yıllık yatırımın %5'ini aşan ve 2019'dan bu yana imzalanan projeler önemli UFK yatırımları olarak tanımlanmıştır

1. 2019'dan 2022'ye kadar olan Yıllık raporlara dayanmaktadır

7. Uygulama Riskleri ve Çevresel ve Sosyal Etkiler

European Bank
for Reconstruction and Development

Stratejinin uygulanmasının önündeki riskler	Olasılık	Etki	Çevresel ve Sosyal Etkiler
<ul style="list-style-type: none"> Enflasyonun kontrol altına alınamaması ve olağanüstü yüksek seviyelerden anlamlı bir şekilde düşürülebilmesi, ekonomik faaliyet ortamını daha da kötüleştirecektir. 	●	●	<p>• Ç&S Etkilerinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi, Paydaş Katılımı: İklim değişikliğine karşı hassasiyetleri de dâhil olmak üzere projelerin doğrudan, dolaylı, kümülatif ve sınır ötesi Ç&S etkilerinin değerlendirilmesini ve azaltılmasını sağlarken, müşteriler tarafından anlamlı paydaş katılımı sağlanmalıdır. Bu, özellikle halkın muhalefetine belirlenmiş ÇED'den muaf altyapı ve yenilenebilir enerji projeleri için çok önemlidir. Banka, müşterilerinin projelerdeki potansiyel sosyal huzursuzluk, güvenlik sorunları ve/veya insan hakları ihlalleri riskini azaltmak için ek hafifletici önlemler ve iyi uygulama uygulamaları yoluyla yerel standartlar ile EBRD Ç&S Performans Gerekliklikleri (PR'ler) arasındaki boşlukları ele almasını ister.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Heterodoks ekonomi politikalarına geri dönülmesi yatırımcı güvenini sarsabilir ve özel yatırımları engelleyebilir. 	●	●	<p>• İş Gücü ve Çalışma Koşulları: Müşterilerin iş gücü politikalarının ve uygulamalarının EBRD PR'lerine uygunluğu sağlanmalıdır. EBRD, müşterilerin tüm proje çalışanlarına adil muamelede bulunmasını, ayrımcılık yapmamasını, tacize engel olmasını ve tüm proje çalışanları için eşit fırsatlar sağlamasını şart koşar. EBRD, müşterilerin çalışanlar üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri belirleyerek, değerlendirerek ve azaltarak tedarik zinciri risklerini yönetme becerilerini geliştirmelerine ve teknik iş birlikleri (TI) aracılığıyla fırsat eşitliğini ve kapsayıcılığı artırmalarına yardımcı olacaktır.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Artan jeopolitik belirsizlik makroekonomik istikrarı daha da etkileyebilir, tedarik zincirinde aksamalara neden olabilir ve uzun vadeli yatırımları sınırlandırabilir. 	●	●	<p>• Paris Anlaşması ve AB SKDM'ye Uyum: Türkiye'nin güncellenmiş NDC'sine uygun olarak, özellikle KOBİ'ler, tarımsal ticaret ve kimyasal üretim alanlarında sıfır/düşük karbonlu girişimlerin teşvik edilmesine odaklanılması. AB'ye ihracat yapanların, özellikle de ihracat sürecinin son aşamalarında görev alanların, SKDM'ye uyumunun desteklenmesi hayati olacaktır. Bunun yanında, SKDM'nin 2026'da yürürlüğe girmesinden önce raporlama uygulamalarına aşına olmaları ve düşük karbona geçiş stratejileri belirlemeleri de önemlidir. Kritik altyapı ve su stresi olan bölgelerde daha yerelleştirilmiş ve ayrıntılı iklim senaryolarına öncelik verilebilmesi için hedefli TI projelerinin uygulanması gerekmektedir. İklim Değişikliği Yönetişimi uygulamaları ve ulusal NDC taahhütleri ile uyumlu Yeşil Şehir/Yerel İklim Eylem Planlarının benimsenmesinde merkezî hükümet/belediye müşterilerine yardımcı olmaya devam edilmektedir.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Donör fonlarının kısıtlı olması, Banka'nın özel sektörü destekleme kapasitesini (örn. yenilikçi danışmanlık programları ve karma finansal araçların kullanımı yoluyla) kısıtlayabilir. 	●	●	<p>• Sağlık ve Güvenlik: Yol güvenliği, yangın güvenliği, tasarım ve süreç güvenliği gibi alanlar vurgulanarak, doğal kaynaklar, enerji, inşaat ve tarım gibi yüksek riskli sektörlerle özellikle dikkat ederek, müşteriler arasında sağlık ve güvenlik politikaları ve uygulamalarının geliştirilmesine odaklanılmalıdır. Sağlık ve güvenlik uygulamalarında müşteri kapasitesini artırmak için TI fonlarına ihtiyaç duyulacaktır.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Uzun vadeli TL fonlarının sınırlı mevcudiyeti, EBRD'nin şirketlere ve KOBİ'lere kredi vermesini (yatırım harcamaları için kredi dâhil) kısıtlayabilir. 	●	●	<p>• Arazi Edinimi, Fiziksel ve Ekonomik Yeniden Yerleşim: P&T, doğal kaynak ve altyapı projelerinde arazi ve mülk edinimini gerekebilir. Özel mülkiyet hakları ulusal mevzuat kapsamında güvence altına alınmış olsa da edinim sürecinde zorluklar yaşanmaya devam etmektedir. Projelerden orantısız bir şekilde etkilenebilecek hassas nüfuslara özel dikkat gösterilerek, EBRD PR'lerine uygun olarak tazminat ve geçim kaynaklarının restorasyonu sağlanmalıdır.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Enerji ve imalat sektörlerindeki bazı devlet destek mekanizmaları, Banka'nın ilgili projeleri geliştirme kabiliyetini sınırlandırabilir. 	●	●	<p>Biyoçeşitliliğin Korunması ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi: Müşterilerin, özellikle ana nehirlerin, Önemli Kuş Alanlarının ve göç yollarının yakınındaki etkileri azaltmak için projelerin kapsamlı biyoçeşitlilik değerlendirmelerini yapmaları sağlanmalıdır. Doğal kaynakların ve ekosistemlerin korunması ve restorasyonu ve doğa temelli çözümlerin uygulanması dâhil olmak üzere doğa için olumlu önlemlerin ve yatırımların uygulanmasında müşterilere yardımcı olunmalı ve biyoçeşitliliğe büyük ölçüde bağımlı sektörler için özel rehberlik sağlanmalıdır.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Kamu bankalarının hakimiyetinin devam etmesi mali riskler oluşturmakta ve Banka'nın OFK'ler aracılığıyla reel ekonomiye ulaşma kabiliyetini kısıtlayabilmektedir 	●	●	<p>• Kültürel Miras: Müşterilerin Türkiye'deki somut ve somut olmayan kültürel mirası korumak için uygun mevcut durum ve etki değerlendirmeleri yapmaları sağlanmalı; inşaatla ilgili tüm projeler için kültürel miras yönetim planları ve tesadüfi bulgu prosedürleri uyguladıklarından emin olmak gereklidir.</p> <p>• Kurumsal Güçlendirme ve Kapasite Geliştirme: TI'lar aracılığıyla, kamu ve özel sektörde kapasite oluşturulmalı, yeni çevresel ve sosyal girişimler geliştirilmeli ve ülkedeki sistematik sağlık, güvenlik, çevre sorunlarını ve sosyal sorunları ele almak için en iyi uygulamalar teşvik edilmelidir.</p>

● Yüksek
● Orta
● Düşük

8. Donör Ortaklık Değerlendirmesi

Yeni Ülke Stratejisi Dönemi için İhtiyaç Değerlendirmesi

Türkiye için hazırlanacak Ülke Stratejisi'nin hedeflerine ulaşmak için çeşitli donör fonlarına ihtiyaç duyulacaktır:

- Düzenleyici çerçevenin güçlendirilmesi, yatırım engellerinin kaldırılması ve Yeşil Şehirler çerçevesi kapsamında emisyon azaltma girişimlerinin teşvik edilmesi dâhil olmak üzere politika danışmanlığı çalışmalarını finanse etmek için sağlanacak Tİ hibeleri GET hedeflerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olabilir.
- WiB gibi imtiyazlı aracı finansman programları ve Tİ danışmanlık programlarının sürekli desteğe ihtiyacı vardır. Ayrıca beşerî sermaye gelişimini ve yetersiz hizmet alan bölgesel firmalarına yönelik iş danışmanlığını desteklemek amacıyla da fonlama gerekmektedir.
- Star Venture ve Mavi Kurdele gibi programların KOBİ'lere ve yeni kurulan şirketlere danışmanlık hizmeti verebilmesi için Tİ hibeleri gerekmektedir. Ayrıca yasal, düzenleyici ve kurumsal düzeyde politika reformları yoluyla kurumsal yönetişimi güçlendirmek için de Tİ finansmanı gereklidir. GET, dijitalleşme ve ekonomik kapsayıcılık gibi alanlara odaklanan özel kredileri desteklemek için imtiyazlı finansmana ihtiyaç vardır.
- Depremlerden etkilenen kritik hizmetlerin ve işletmelerin toparlanmasını desteklemek ve gelecekteki doğal afetlere karşı dayanıklılıklarını artırmak için imtiyazlı finansmana ve Tİ danışmanlığına ihtiyaç vardır. Bu, yerel ve bölgesel entegrasyonun güçlendirilmesini kolaylaştıracaktır.

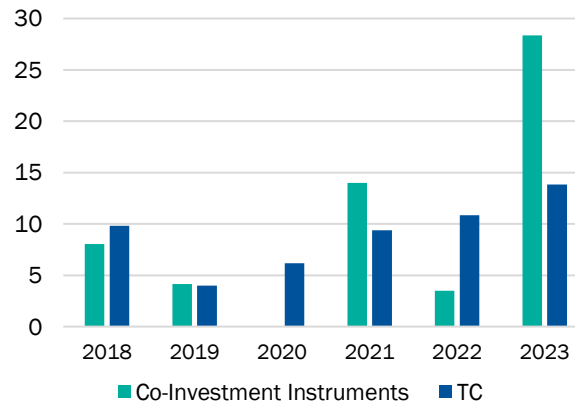
Potansiyel Donör Fonu Kaynakları

- Politika reformlarını, dijital dönüşümü, kapsayıcılığı ve iş danışmanlığı hizmetlerini finanse etmek için Japonya ve Kore'den temin edilebilecek Tİ hibeleri mevcuttur. Finans kurumları ve tarım işletmeleri için Taipei Çin'den temin edilebilecek Tİ hibeleri ve imtiyazlı krediler mevcuttur.
- Yüksek etkili iklim yatırımlarını desteklemek için HIPCA'dan imtiyazlı finansman ve Tİ hibeleri ile EFSD+ (Türkiye Yatırım Platformu aracılığıyla) ve AB hibelerinden sınırlı miktarda garantiye erişilebilir.
- İklim Yatırım Fonları, Türkiye'de Yeşil Ekonomi Finansman Programı aracılığıyla sağlanan yatırımların desteklenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yeşil dönüşüme katkı sağlayan projeleri desteklemek için kredi ve Tİ hibeleri şeklinde imtiyazlı kaynaklar kullanılmıştır. Bu amaca yönelik hibelere ve imtiyazlı kredilere Küresel Çevre Fonu'ndan erişilebilir.
- Ayrıca, EBRD-Türkiye ikili fonu aracılığıyla hibelere erişilebilir.
- Hissedar Özel Fonu (SSF), son ülke stratejisi sırasında Türkiye için önemli imtiyazlı kaynaklar sağlamıştır. Mevcut SSF kaynaklarının Türkiye için ayrılan yıllık bölgesel tahsisat* ve Ukrayna, Ermenistan, Fas ve Türkiye için özel olarak tahsis edilen yeni kurulmuş bir kriz müdahale hattı ile sınırlı olması beklenmektedir. Bu hat, depreme müdahale çabalarını desteklemek için kullanılabilir.

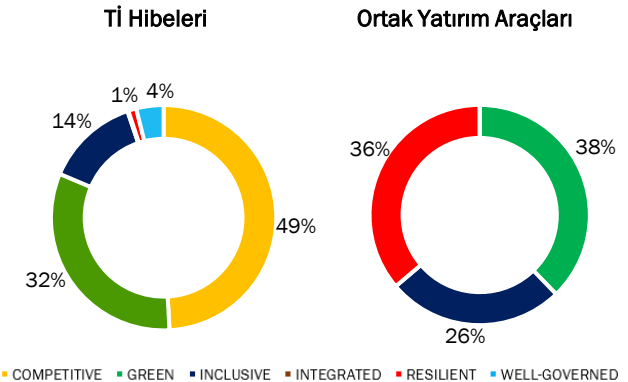
Seçili Karşılanabilirlik Göstergeleri

EBRD bölgesel yüzdelik sıralaması ¹		
Kişi başına GSYH (SAGP, ABD doları) ² (2022)	39.314	71'inci
ODA Ülkesi	Evet	Geçerli değil
Gayrisafi Millî Gelirin payı olarak ODA (%) ³	0,13	13'üncü
Kişi başına ODA (ABD doları - cari fiyatlar) ³	12,47	17'nci

2018-2023 Yılları Arasında İmtiyazlı Kaynak Kullanımı (milyon avro)⁴

2018-2023 Yılları Arasında Geçiş Özelliğine Göre İmtiyazlı Kaynak Kullanımı⁵

* NIA'nın toplam büyüklüğüne ve kişi başına düşen GSYH, nüfus artışı ve her ülke için Geçiş Özelliklerinin Değerlendirilmesini hesaba katan SSF bölgesel tahsis modeline bağlıdır.

1. Türkiye'nin altında temsil edilen (verisi olan) EBRD ekonomilerinin payı olarak raporlanan basit yüzdelik dilim sıralaması. 2. IMF WEO 3. OECD (2021) 4. Ortak yatırım aracı tutarlarının raporlanmasına ilişkin metodoloji. 2022 yılında müşteri imzalarına dayalı olmaktan çıkip taahhüt düzeyindeki tahsisatlara dayalı hâle gelmiştir. Tİ için 2018'den 2023'e kadar olan veriler ve 2022'den 2023'e kadar olan ortak yatırım aracı tutarları taahhüt düzeyindeki tahsisatlara dayanırken, 2018'den 2021'e kadar olan ortak yatırım aracı tutarları müşterilerle imzalanan anlaşmalara dayanmaktadır. 5. Tahsis edilen imtiyazlı kaynakların birincil Geçiş Özelliğine dayanmaktadır.

Ek

European Bank
for Reconstruction and Development

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme (1/9)

Türkiye, Banka Kuruluş Anlaşması'nın 1. Maddesindeki siyasi ilkelere bağlıdır; ancak bir önceki Ülke Stratejisi'nin kabul edilmesinden bu yana bu ilkelerin uygulanmasında zorluklar yaşanmaya devam etmiştir. 2017-2018'de kabul edilen anayasal çerçeveye ilişkin önemli endişeler dile getirilmeye devam etmektedir. İlgili uluslararası organlar da demokratik ve insan hakları standartlarının kalitesini ve bunların uygulanmasını etkileyen son adımlara ilişkin endişelerini dile getirmiştir.¹ Bununla birlikte, Türk demokrasisi ve Türk sivil toplumu direncini korumakta ve seçimler, devlet ve hükümetin karar alma süreçleri üzerinde önemli bir kontrol işlevi görmeye devam etmektedir.

Anayasa'da 2017 yılında yapılan bir dizi değişiklikle cumhurbaşkanlığı sistemi getirilmiş olup, ilgili uluslararası kuruluşlar bu sistemi kuvvetler ayrılığı ve yargı bağımsızlığı ilkelerini gözetmediği gerekçesiyle eleştirmiştir. Bu değişiklikler Haziran 2018'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından yürürlüğe girmiş ve o tarihten bu yana ülkenin hükümet ve siyasi yaşamının çerçevesini oluşturmuştur. İlgili uluslararası kuruluşlar aynı zamanda siyasi muhalefet, bağımsız medya ve sivil toplum alanını kısıtlayan tedbirlere ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bazı kararlarına uymadığını ve Türkiye'nin Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden (İstanbul Sözleşmesi) çekildiğini vurgulamışlardır.²

Türk demokrasisi, medyası ve sivil toplumu gücünü ülkenin kendine özgü kentsel ve bölgesel merkezlerinden, kültürel ve dinî çeşitliliğinden ve güçlü özel sektöründen almaktadır. Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (DKİHB) İzleme Heyeti'nin yasal çerçeve, siyasi atmosfer ve seçimin idaresine ilişkin endişelerini dile getirmesine rağmen, Mayıs 2023'te yapılan cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri çekişmeli geçmiş ve seçimlere yüksek katılım sağlanmıştır. Benzer şekilde, Mart 2024 yerel seçimleri de oldukça çekişmeli geçmiş; uluslararası gözlemciler siyasi ve hukuki bağlamla ilgili endişelerini dile getirmiş olsa da muhalefet güçlü bir performans sergilemiştir. Çok çeşitli konulara odaklanan çok sayıda sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermeye devam etmektedir. Sosyal medya üzerindeki baskılar da dâhil olmak üzere bağımsız medyanın faaliyet gösterdiği alana ilişkin endişelere rağmen, çevrim içi mecralar çok farklı görüşlere erişim sağlamaya devam etmektedir.

Türkiye'nin AB'ye katılımı fiilen durmuş durumdadır. Avrupa Komisyonunun Kasım 2023 tarihli Türkiye Raporu (Komisyon Türkiye Raporu) demokratik gerilemeden söz etmiş ve Türkiye'nin AB dış politika ilkeleri ve hedefleriyle çok sınırlı bir uyumu olduğunu altını çizmiştir.³ Bununla birlikte, Türkiye için, AB ile olan ilişkisi iç siyasi yörüngesi için bir çıpa olmaya devam etmektedir ve AB daha fazla angajman için bir gündem belirlemiştir. 2024'ün ilk yarısında, üst düzey siyasi diyalogların yeniden başlatılması ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesine ilişkin tartışmalar da dâhil olmak üzere bir dizi spesifik eylem gündeme alınmıştır. Bu ilerleme devam edecek olursa bunun hukukun üstünlüğü, yönetim ve şeffaflık üzerinde olumlu bir tesiri olabilir.

1. Anayasal çerçeveye ilişkin kaygılar ilk olarak Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu tarafından Mart 2017'de yayımlanan bir Görüşte ortaya konmuştur. Türk makamları, bu endişelerin uygulamada gerçekleşmediğini savunmaktadır (aşağıya bakınız). BM, AGİT organları ve temsilcileri ile AB tarafından hazırlanan raporlar, anayasal çerçeveye ilişkin kaygıları yinelemiş ve demokratik haklar ve insan hakları standartlarına ilişkin diğer endişeleri dile getirmiştir. Türk makamları bu endişelerin çoğunun haklı olmadığını savunmaktadır (aşağıya bakınız).

2. Bkz. 1. dipnot.

3. Avrupa Komisyonu 2023 Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 4 ve s. 125.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme (2/9)

Serbest Seçimler ve Temsilî Hükümet

Serbest, adil ve rekabetçi seçimler

1982'de kabul edilen ve daha sonra pek çok değişiklik geçiren Türk Anayasası, serbest, adil ve rekabetçi seçimlerin yapılması için gerekli yasal çerçeveyi sağlamaktadır. Madde 67, seçme ve seçilme ve siyasi faaliyetlere katılma hakkı da dâhil olmak üzere bir dizi temel hak ve özgürlüğü güvence altına almaktadır. Ayrıca, seçimlerin ve referandumların “serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına” uygun olarak yapılmasını öngörmektedir. Ancak uygulamada, ikincil mevzuat ve yasal ve siyasi bağlam bu hükümleri kısıtlamıştır.

Türk siyasi kültürü canlılığını korumaktadır ve seçimler çok çeşitli siyasi kuruluşların yaratıcılığını ve enerjisini cezbetmeye devam etmektedir. Türk vatandaşları oylarının bir fark yaratabileceğine inanmaya devam etmektedir ve seçimlere katılım oranı oldukça yüksektir. Mayıs 2023 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turu için bu oran %87'ye ulaşmıştır. Bu durum, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin %84'lük bir katılımı ile ikinci tura kalmasıyla oldukça rekabetçi bir seçim ortamı yaratmıştır.

Türk makamları, AGİT/DKİHB'den gözlemcileri tüm ulusal seçimleri izlemeye davet etmektedir. Avrupa Konseyi yerel seçimlere gözlemci göndermektedir. DKİHB Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti (USGH), 2023 genel seçimleri ve cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin Nihai Raporu'nda, Mart 2022'de partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilme barajının %10'dan %7'ye düşürülmesi kararını takdirle karşılamış, ancak önceki heyetlerin diğer tavsiyelerinin uygulanmadığını kaydetmiştir. Sonuç olarak, rapor şunu ifade etmektedir: “Yasal çerçeve demokratik seçimlerin yürütülmesi için sağlam bir temel oluşturmamakta ve temel hak ve özgürlükler üzerinde aşırı sınırlamalar içermektedir.”⁴

USGH, cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turuna ilişkin olarak şu sonuca varmıştır: “Seçmen katılımı yüksek kalmıştır, ancak ilk turda olduğu gibi medyada taraflı yayınlar yapılması ve eşit şartların sağlanmaması görevdeki cumhurbaşkanına haksız bir avantaj sağlamıştır.” Raporda kampanya süreci “son derece kutuplaşmış ve genellikle kışkırtıcı bir tonda geçen, her iki adayın birbirini terörle ilişkili olmakla suçladığı” bir süreç olarak tanımlanmıştır. Bazı yetkililer ayrımcı açıklamalarda bulunmuş ve seçim kampanyalarını yürütenler geçici koruma altındaki göçmenlere ve Suriyelilere karşı sert söylemler kullanmıştır.⁵

Ülke genelinde gerçekleştirilen Mart 2024 yerel seçimleri de yüksek katılımı oldukça çekişmeli bir yarışa sahne olmuştur. Muhalefet adaylarının güçlü performansı, Türk demokrasisinin süregelen dayanıklılığının altını çizmiştir. Ancak uluslararası gözlemciler, anayasal ve yasal çerçeve ile seçimlerin yapıldığı siyasi ve idari bağlama ilişkin bir dizi endişeyi dile getirmiştir.⁶

Kuvvetler ayrılığı ve denge ve denetleme

2017'de onaylanan Anayasa değişiklikleri, kuvvetler ayrılığı ile denge ve denetleme mekanizmaları için yeterli bir çerçeve sunmayan bir cumhurbaşkanlığı sistemini getirmiştir. İlgili uluslararası kurumlar o tarihten bu yana kuvvetler ayrılığı ve denge ve denetleme mekanizmalarının eksikliğine ilişkin ciddi endişelerini sürekli olarak dile getirmiştir.⁷ Kasım 2023 tarihli Komisyon Türkiye Raporu bu endişeleri özetlemiş ve yeni anayasal düzenlemelerin “yürütme, yasama ve yargı arasında sağlam ve etkili bir kuvvetler ayrılığı sağlamadığını” belirtmiştir. ⁸ Buna rağmen Türk makamları, Venedik Komisyonu tarafından 2017 yılında ortaya konan endişelerin uygulamada hayat bulmadığını ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin korunduğunu belirtmektedir.

4. DKİHB Seçim Gözlem Heyeti Nihai Raporu, Eylül 2023, s. 1-2.

5. DKİHB Seçim Gözlem Heyeti Nihai Raporu, Eylül 2023, s. 2 ve s. 16.

6. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Gözlem Heyeti Başkanı tarafından yapılan açıklama, Nisan 2024.

7. Bkz. 1. dipnot.

8. Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 4.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme (3/9)

Seçilmiş yetkililerin fiili yönetim yetkisi

Anayasa, 6. Maddede belirtildiği üzere, seçilmiş yetkililerin fiili yönetim gücüne sahip olmaları için gerekli yasal çerçeveyi sağlamaktadır. Seçilmiş yetkililer, cumhurbaşkanının üst kademe yöneticileri atama ve görevden alma yetkisine rağmen, genellikle fiili bir yönetim gücüne sahiplerdir. 2016'da ordunun içindeki bir grubun darbe girişimine karşı koyan başarılı direniş, modern Türkiye tarihinde anayasal otoritenin dayanıklılığını teyit eden bir dönüm noktası olmuştur.⁹

Anayasa'nın 15. Maddesi, uluslararası hukukun üstünlüğü ve bazı temel insan haklarının dokunulmazlığı gibi güvenceler de dâhil olmak üzere olağanüstü hâlin tesis edilmesine ilişkin geniş çerçeveyi ortaya koymaktadır. 119. Madde, Cumhurbaşkanı'na, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına tabi olmak kaydıyla, altı ay süreyle olağanüstü hâl ilan etme yetkisi vermektedir. Olağanüstü hâl koşulları Anayasa'nın diğer bölümlerinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Ordunun sivil denetimi son yıllarda güçlenmiştir ve Avrupa Komisyonunun Türkiye Raporu, 2017 yılındaki anayasa değişiklikleri ile askerî mahkemeler sisteminin kaldırılmasını memnuniyetle karşılamıştır.¹⁰ Bununla birlikte Komisyon, güvenliğin sağlanmasından sorumlu devlet organları üzerinde meclis denetiminin güçlendirilmesi de dâhil olmak üzere daha fazla adım atılması gerektiği sonucuna varmıştır.¹¹

Anayasa'nın 2. ve 4. maddeleri laikliği Türkiye Cumhuriyeti'nin “değiştirilemez ilkelerinden” biri olarak tanımlamaktadır. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, 24. maddede belirtilen dinî hususların devlet tarafından genel olarak denetlenmesi ve 136. Maddede belirtilen Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması ile sağlanır.

Sivil Toplum, Medya ve Katılım

Sivil toplumun ölçeği ve bağımsızlığı

Anayasa, sivil toplum kuruluşları ve vakıfların faaliyet göstermeleri için gerekli çerçeveyi sağlamaktadır. Madde 33'te “Herkes, ... dernek kurma ve bunlara üye olma ... hakkına sahiptir” denilmektedir. Ancak daha sonra, STK'ların faaliyetlerinin kısıtlanabileceği veya varlıklarının yasal olarak sona erdirilebileceği bir dizi kriter tanımlamaktadır. 51. Madde sendika kurma hakkını, 54. Madde ise grev hakkını düzenlemektedir.

Türkiye köklü, büyük çeşitlilik barındıran ve etkili bir sivil topluma sahiptir. Haziran 2023 itibarıyla, resmî makamlara kayıtlı 101.000'in üzerinde dernek ve 6.000'in üzerinde vakıf bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu sosyal yardım, eğitim, spor ve din alanlarında faaliyet gösterirken, küçük bir kesim de insan hakları ve savunuculuk alanlarında faaliyet göstermektedir. STK'lar Şubat 2023 depremlerinin ardından yapılan çalışmalara büyük katkı sağlamıştır.

Ancak, ilgili kurumlar son yıllarda yasal çerçevenin STK'lar için giderek daha kısıtlayıcı hâle geldiği ve yetkililerin uygulamada STK'ların faaliyetlerini sınırlamaya çalıştığına dair artan örnekler konusunda endişelerini dile getirmiştir. Avrupa Komisyonunun Türkiye Raporu'nda şunlar ifade edilmektedir: “Sivil topluma ilişkin konularda ciddi gerileme devam etmiştir. Sivil toplum kuruluşları, giderek artan bir baskıya maruz kalmış; bu kuruluşların ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü kısıtlanmıştır”.¹² Mart 2020'de Dernekler [STK'lar] Kanunu, STK'ların üyeleri hakkında yetkililere bilgi vermelerini zorunlu hale getirecek şekilde değiştirilmiştir.¹³

9. Temmuz 2016'daki darbe girişiminin ardından uygulamaya konan Olağanüstü Hâl Temmuz 2018'de kaldırılmıştır. Olağanüstü Hâl hükümlerinden etkilenen kişi ve kuruluşlarla ilgili işlemleri incelemek üzere 2017 yılında kurulan İnceleme Komisyonu, Ocak 2023'te görev süresini tamamlamıştır.

10. Bu tedbirler arasında Jandarma Genel Komutanlığının İçişleri Bakanlığına, Türk Silahlı Kuvvetlerinin de Savunma Bakanlığına bağlanması yer almaktadır.

11. Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 5.

12. Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 5.

13. İnsan Hakları Komiseri, Memorandum, Mart 2024.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme (4/9)

Sansürsüz faaliyet gösteren bağımsız ve çoğulcu medya

Türkiye, bir devlet televizyonu olan TRT ile rekabet eden yüzlerce özel televizyon ve radyo kanalı ile köklü ve çeşitlilik arz eden bir basın ve medya ortamına sahiptir. Televizyon en etkili haber aracıdır; hem basın hem de yayın organları güçlü işletmeler tarafından işletilmektedir. Yazılı basın özel mülkiyete aittir ancak birkaç büyük holdingin elinde yoğunlaşmaktadır. Son yıllarda, çevrim içi ve sosyal medya mecraları, özellikle genç Türk vatandaşlarının birçoğu için siyaset ve güncel olaylar hakkında bağımsız bilgi ve yorumların ana kaynağı hâline gelmiştir.

Anayasa, çoğulcu bir medyanın sansür olmaksızın faaliyet gösterebilmesi için gerekli çerçeveyi sağlamaktadır. Madde 28'de "Basın hürdür, sansür edilemez," denmektedir. Ancak daha sonra, medya kuruluşlarının faaliyetlerinin kısıtlanabileceği veya varlıklarının yasal olarak sona erdirilebileceği bir dizi kriter ortaya koymaktadır. Son yıllarda, bağımsız gazeteciliğe ilişkin yasal çerçeve daha kısıtlayıcı hâle gelmiştir. USGH, 2023 seçimlerine ilişkin raporunda "Ceza Kanunu, Basın Kanunu, terörle mücadele kanunları ve diğer mevzuatta yer alan bazı hükümlerin bu özgürlüklerin kullanılmasını kısıtladığı" sonucuna varmıştır. Ayrıca, "kamu görevlileri ve cumhurbaşkanının yanı sıra devlet kurumları ve sembollerine yönelik hakaret ve aşağılamaların uluslararası standartlara aykırı olarak ağır cezalara tabi tutulması" konusundaki endişelerini de dile getirmiştir.¹⁴

İlgili uluslararası kuruluşlar, Ekim 2022'de meclisten geçen ve "yanlış veya yanıltıcı bilgi" yaymaktan suçlu bulunan kişilerin bir ila üç yıl arasında hapis cezasına çarptırılmasını ve kimliğini gizleyen veya bir örgüt adına hareket eden suçlular için cezanın yarı oranında artırılmasını öngören internette dezenformasyonla mücadele kanununa ilişkin endişelerini dile getirmiştir. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) sözcüsü o dönemde yaptığı açıklamada yasanın "ülkedeki ifade özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlayabileceğini" söylemiştir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, 2024 yılının başlarında, yasanın otosansüre ve büyük miktarda çevrim içi içeriğin engellenmesine yol açtığını belirtmiştir.¹⁵

Toplumsal ve siyasal katılımın çeşitli kanalları

Türkiye'deki ulusal (Cumhurbaşkanlığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi) ve yerel seçimler, bir önceki Ülke Stratejisi'nin kapsadığı dönem boyunca düzenli olarak yapılmış ve seçimlere katılım oranı oldukça yüksek olmuştur. Anayasa, yerleşik parti sistemi, köklü ve çeşitlilik arz eden sivil toplum ve vatandaşların yüksek düzeydeki siyasi katılımı, yasal, kurumsal ve örgütsel çerçevede zaman zaman artan kısıtlamalara rağmen, çok sayıdaki sivil ve siyasi katılım kanalının pratikte işlemeye devam etmesini sağlamaktadır.

Türk idari sistemi merkezîyetçidir ve Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisine başvurmaksızın 81 ilin valisini atamaktadır. Bununla birlikte, 81 ilin tamamında seçilmiş belediye başkanları bulunmaktadır ve bunların otuz tanesi önemli yetki ve sorumluluklara sahip büyükşehir belediyesi statüsündedir. Toplamda, bir dizi yerel hizmetin sunulmasından sorumlu olan yaklaşık 1.400 il merkezi, ilçe ve belde düzeyinde seçilmiş organ bulunmaktadır. Bu büyükşehir ve yerel seçilmiş organların önemli bir kısmı muhalefet partileri tarafından yönetilmektedir.

Türkiye'de geleneksel bir kurum olarak süregelen muhtarlık, 50.000'den fazla belli bir partiye bağlı olmayan, seçilmiş mahalle temsilcisi vasıtasıyla vatandaş ve devlet arasında tabandan gelen bir köprü oluşturarak yerel hizmetlerin sunulmasını kolaylaştırmakta ve şikâyetlerin dile getirilebileceği bir kanal sağlamaktadır.

14. DKİHB Seçim Gözlem Heyeti Nihai Raporu, Eylül 2023, s. 20.

15. Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Komiseri, Türkiye'de ifade özgürlüğü, medya, insan hakları savunucuları ve sivil topluma ilişkin Memorandum, Mart 2024. Bu engellenen içeriklerin büyük çoğunluğu kumar, fuhuş ve benzeriyle ilgiliydi.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme (5/9)

Siyasal parti kurma özgürlüğü ve organize muhalefetin varlığı

Anayasa, siyasi partilerin ve örgütlü bir muhalefetin var olabilmesi için gerekli çerçeveyi sağlamaktadır. Madde 68, vatandaşların siyasi partilere üye olma hakkını teyit etmenin yanı sıra, “Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır,” demektedir. Ancak ilgili uluslararası kuruluşlar bu ilkelerin uygulanmaya dökülmesine ilişkin endişelerini dile getirmektedir.

68. ve 69. Maddeler siyasi partilerin önceden izin almaksızın kurulabileceğini teyit etmekte, ancak amaçlarının “Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine” aykırı olmaması gerektiğini belirtmektedir. Aynı maddeler, bazı devlet ve yargı görevlilerinin parti üyeliğini yasaklamakta ve siyasi partilerin düzenlenmesi ve kapatılmasıyla ilgili davalara bakma konusunda Anayasa Mahkemesinin sorumluluğuna ilişkin bir dizi hüküm içermektedir.

Türkiye’de hâlihazırda faaliyet gösteren, bazıları kamusal yaşamda uzun süredir rol oynayan ve milliyetçiden liberale, dindardan sekülere ve çeşitli sosyal ve etnik gruplara kadar geniş bir yelpazede siyasi duruşları temsil eden çok sayıda siyasi parti bulunmaktadır. Siyasi partilere üyelik oranı dikkate değer şekilde yüksektir. İktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisinin (AK Parti) yaklaşık 11 milyon üyesi bulunmaktadır. Ana muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) ise 1,4 milyon üyesi vardır.

Avrupa Komisyonunun 2023 Türkiye Raporu’na göre, “Siyasi çoğulculuk, muhalefet partilerinin ve münferit olarak milletvekillerinin hedef alınması ile zarar görmeye devam etmiştir. Hükümetin, muhalefet partilerinin belediye başkanları üzerindeki baskısı yerel demokrasiyi zayıflatmaya devam etmiştir.” DKİHB USGH’nin 2023 milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin raporu, Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Yeşil Sol Partiye (YSP) yönelik “yaygın baskı, sindirme ve destekçilerin tutuklanması” konusundaki endişeleri dile getirmiştir.¹⁶

Hukukun Üstünlüğü ve Adalet Erişimi

Hukukun üstünlüğü

Anayasa, hukukun üstünlüğünün çerçevesini çizmektedir. Madde 2, hukukun üstünlüğünü Türkiye Cumhuriyeti’nin “değiştirilemez ilkelerinden” biri olarak belirlemektedir. 11. Maddeye göre, “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.” Anayasa (Madde 36) vatandaşların adil yargılanma hakkını teyit etmektedir. Madde 90, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara iç hukukta geçerlilik kazandırmakta ve uluslararası bir antlaşma hükmünün iç hukuk hükümleriyle çelişmesi hâlinde uluslararası hükmün geçerli olacağını belirtmektedir.

İlgili uluslararası organlar, hukukun üstünlüğünün uygulamasına ilişkin endişelerini dile getirmişlerdir. Komisyon Türkiye Raporu’nda “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) bazı kararlarının uygulanmasının reddedilmeye devam edilmesi hâlâ endişe konusudur” denilmektedir.¹⁷ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Mart 2024’te “Komiser tarafından alınan tutarlı raporlar, yargının siyasi çıkarlar karşısında güçlü bir şekilde tarafsız olduğunu ve Türk yargısının sistematik olarak bağımsız olmadığını teyit etmektedir” demiştir.¹⁸ Türk makamları bu değerlendirmeye katılmamakta ve Anayasa’nın ve Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne bağlılığının yargı bağımsızlığı ilkesini güvence altına aldığına inanmaktadır.

16. Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 4 ve DKİHB Seçim Gözlem Heyeti Nihai Raporu, Eylül 2023, s. 2.

17. Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 5. Bu davalar dışında, Türkiye’nin AİHM kararlarına uyum sicili nispeten yüksektir.

18. İnsan Hakları Komiseri, Memorandum, Mart 2024, s. 12.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme (6/9)

Yargı bağımsızlığı

Anayasa, yargın bağımsızlığı için geniş bir çerçeve sunmakla birlikte önemli kısıtlamalar da içermektedir. 9. Madde “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır” hükmünü içermektedir. Bu ilke, “Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez” hükmünü içeren 138. maddede ayrıntılandırılmaktadır.

İlgili uluslararası kuruluşlar, özellikle 2017 anayasa değişikliklerinin kabulü bağlamında, bağımsız yargının korunmaması konusunda bir dizi endişelerini dile getirmişlerdir. Venedik Komisyonu, bu değişikliklerin Cumhurbaşkanı'nın yargı denetim organları üzerindeki yetkilerini arttırması ve bazı kıdemli hâkimlerin atanması üzerinde etkili olması ve hâkim ve savcıların bu alanlardaki rollerinin azaltılması konusunda ciddi endişelerini dile getirmiştir. Cumhurbaşkanı'nın Anayasa Mahkemesi üzerindeki yetkileri de artırılmıştır. Venedik Komisyonu, değişikliklerin “yürütme üzerinde zaten yetersiz olan yargı denetimi sistemini zayıflatacağı” sonucuna varmıştır.¹⁹ Türk makamları, Venedik Komisyonu Görüşü'ne ilişkin yorumlarında, hâkimlerin seçilmesi sürecinin siyasallaşmasını önlemek için değişikliklerin gerekli olduğunu savunmuşlardır.²⁰

Bir önceki Ülke Stratejisi'nin kapsadığı dönemde de benzer endişeler dile getirilmiştir. Örneğin, Komisyon Türkiye Raporu şu sonuca varmıştır: “Yargının bağımsızlığını, tarafsızlığını ve kalitesini olumsuz etkileyen, yürütmenin hâkim ve savcılar üzerindeki hukuka aykırı etkisinin ve baskısının ortadan kaldırılması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.”²¹

Hükümet ve vatandaşların eşit olarak hukuka tabi olmaları

Anayasa, hükümet ve vatandaşların yasalara eşit şekilde tabi olması için gerekli çerçeveyi sağlamaktadır. 10. Maddeye göre, “Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.” Madde 40'a göre, “Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.” Madde 36, usulüne uygun olarak oluşturulmuş bir mahkeme önünde adil yargılanma hakkını düzenlemektedir. 74. Madde, Türkiye Büyük Millet Meclisine bağlı Kamu Denetçiliği Kurumunu tesis etmektedir. Vatandaşlar ve oturum sahipleri, idarenin işleyişine ilişkin şikâyetleriyle Kamu Denetçiliği Kurumuna başvurma hakkına sahiptir.

Yolsuzlukla mücadelede etkili politikalar ve kurumlar

Anayasa, yolsuzluğun önlenmesine yönelik kurumların ve etkili politikaların oluşturulmasını destekleyen hükümler içermektedir. Bu hükümler arasında siyasi partilerin faaliyetleri ve denetlenmesi, yüksek kamu görevlerine seçilen vatandaşların ve kamu görevlilerinin mal beyanları ve rüşvet ve çıkar çatışması nedeniyle daha önce mahkumiyet alanların görevden men edilmesi yer almaktadır.²² Türkiye, başlıca uluslararası ve Avrupa yolsuzlukla mücadele sözleşmelerini imzalamıştır. Ancak ilgili uluslararası kuruluşlar, son yıllarda kaydedilen ilerlemenin zayıf olduğu ve bazı açılardan tersine döndüğü sonucuna varmıştır.

Komisyon Türkiye Raporu'nda şunlar ifade edilmektedir: “Türkiye, yolsuzlukla mücadelede başlangıç düzeyindedir. Rapor döneminde ilerleme kaydedilmemiştir. Yolsuzlukla mücadelenin kilit alanlarında geri kalan eksiklikler hâlâ giderilmemiştir. Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'ne aykırı olarak, ilgili kurumları da içeren, kapsamlı bir yolsuzluğu önleme politikası hâlâ geliştirilmemiştir. Yolsuzlukla mücadelenin

19. Venedik Komisyonunun Acil Görüşü, Mart 2017, s. 29. Venedik Komisyonu tarafından dile getirilen endişelere rağmen, değişiklikler olduğu gibi kabul edilmiştir.

20. Venedik Komisyonunun Anayasa Değişikliklerine İlişkin Ziyaretinde Ele Alınacak Hususlara Dair Bilgi Notu, Türkiye, Adalet Bakanlığı, Şubat 2017.

21. Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 5.

22. 69, 71, 76 ve 82. Maddeler.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme (7/9)

bazı alanlarında hâlâ yasal boşluklar mevcuttur."²³

Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) 2022 yılında Türkiye'nin "[GRECO] tavsiyelerine mevcut uyum düzeyinin genel olarak tatmin edici olmadığı" sonucuna varmıştır.²⁴

Türkiye'nin yolsuzlukla mücadele çabalarındaki ilerleme eksikliği ve bazı açılardan gerileme, 2020'de 40 olan ve 2023'te 34'e düşen en son Şeffaflık Yolsuzluk Algı Endeksi'ndeki puanına da yansımıştır.²⁵

Medeni ve Siyasal Haklar

İfade özgürlüğü, bilgi edinme, din, vicdan, hareket, dernek, toplantı ve özel mülkiyet özgürlüğü

Anayasa, başlıca medeni ve siyasi haklar için temel güvenceler sağlamaktadır. Bunlar şu şekildedir: haberleşme hürriyeti (Madde 22), düşünce ve kanaat hürriyeti (Madde 25), dernek kurma hürriyeti (Madde 33), toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı (Madde 34). Türkiye, başlıca uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerine taraftır. Bununla birlikte, ilgili uluslararası organlar son yıllarda insan hakları standartlarının uygulanmasına ilişkin endişelerini dile getirmişlerdir.

Komisyonun Kasım 2023 tarihli Türkiye Raporu şunları ifade etmektedir: Türkiye'deki "mevzuatın ve uygulamasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ile uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. 2016'daki olağanüstü hâl kanunlarının kalan unsurlarının kaldırılması için herhangi bir mevzuat değişikliği yapılmamıştır." Komisyon, 2021 yılında kabul edilen İnsan Hakları Eylem Planı'nın (2021-2023) uygulanmasına devam edildiğini ancak bu planın kritik konuları ele almadığını ve toplanma ve örgütlenme özgürlüğü alanında ilerleme kaydedilmediğini, bu alandaki mevzuatın ve uygulamasının Anayasa, Avrupa standartları veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle uyumlu olmadığını belirtmiştir. Barışçıl gösterilere yönelik mükerrer yasaklar, orantısız güç kullanımı ve müdahaleler söz konusudur.²⁶

Avrupa Komisyonu, Bakanlar Komitesi tarafından Türkiye aleyhine başlatılan ihlal prosedürü çerçevesinde verilen ve Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyesi olarak taahhüt ettiği insan hakları ve temel özgürlükler standartlarından uzaklaştığına işaret eden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesinin Temmuz 2022 tarihli kararını uygulamadığını kaydetmiştir. Bu karar, Mart 2024'te Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri tarafından "yasal ve meşru faaliyetleri nedeniyle insan hakları savunucularını hedef alan yaygın adli eylemler ve cezai kovuşturmalar" konusunda ciddi endişeler dile getirilerek pekiştirilmiştir.²⁷

Siyasetin kadınları, etnik ve diğer azınlıkları kapsayıcılığı

Anayasa, siyasi katılım için geniş bir çerçeve sunmaktadır. 10. Maddeye göre, "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir." 2004 ve 2010 yıllarında yapılan değişiklikler, kadın-erkek eşitliğini ve devletin eşitliğin uygulamaya dökülmesini sağlama sorumluluğunu teyit etmektedir.

23. Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 5.

24. Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Üçüncü Ara Uyum Raporu, Mart 2022, s. 14.

25. Türkiye'nin 2023'teki puanı, şimdiye kadarki en düşük puanı olmuştur. Sıralama açısından Türkiye, 2020'de 86. sırada iken 2023'te 115. sıraya gerilemiştir.

26. Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 6.

27. İnsan Hakları Komiseri, Memorandum, Mart 2024.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme (8/9)

BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinin (CEDAW) Temmuz 2022 tarihli raporunda, İnsan Hakları Eylem Planı'nın kabul edilmesi olumlu bir adım olarak kaydedilirken, Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu'nda planın uygulanmasına ilişkin endişeler dile getirilmiştir.²⁸ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına yönelik ulusal kurumların statüsüne ilişkin ilkelere (Paris İlkeleri) henüz tam uyum sağlamamıştır.²⁹

USGH, 2023 genel seçimlerine ilişkin Nihai Raporunda, kadınların siyasette ve liderlik pozisyonlarında yeterince temsil edilmemesinin, kadınların siyasete katılımını engelleyen basmakalıp görüşlerle mücadele etmek için yetkililerin ve siyasi partilerin daha fazla çaba göstermesi gerektiğinin altını çizdiği sonucuna varmıştır. Yaklaşık her dört milletvekili adayından biri kadındı, ancak cumhurbaşkanlığı için hiçbir kadın aday yarışmamıştır. Kampanyada kadınların görünürlüğü sınırlı kalmış ve sadece birkaç parti, cumhurbaşkanlığı ikinci tur seçimleri de dâhil olmak üzere, kadın eşitliğini ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadeleyi gündeme taşımıştır. Yeni seçilen meclisteki kadın oranı %17'den %20'ye yükselmiştir.³⁰

CEDAW raporu, kadınların statüsü ve hakları ile güvenliklerinin korunmasına ilişkin bir dizi endişeyi gündeme getirmiştir. Özellikle Türkiye'nin Mart 2021'de İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden çekilme kararından duyduğu “derin üzüntüyü yinelemiştir”. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'ni feshetmesini “taraf Devlet'in Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi uyarınca kadınlar ve kız çocukları için en yüksek insan hakları standartlarını korumak için gereken özeni gösterme yükümlülükleriyle tutarsız” olan ve “geriye gidişi temsil eden bir tedbir” olarak nitelendirmiştir.³¹ Türk makamları bu değerlendirmeye itiraz etmekte ve Türkiye'nin ilgili diğer uluslararası anlaşmalarla ve ulusal mevzuat ve programlara bağlılığının kadına yönelik şiddet sorunuyla mücadele için yeterli bir çerçeve sağladığına atıfta bulunmaktadır.³²

CEDAW Raporu, Türkiye'ye “kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve kamusal ve özel alanda doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı kapsayan bir mevzuat kabul etmesi” ve kadınları toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten korumak ve özellikle engeli olan kişiler, mülteci ve/veya diğer azınlıklardan kadınların haklarını geliştirmek için bir dizi başka önlem alması çağrısında bulunmuştur.³³ İlgili uluslararası organlar aynı zamanda LGBTQI bireylere yönelik ayrımcılık ve nefret söylemi konusundaki endişelerini dile getirmişlerdir.³⁴

28. BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Sekizinci Periyodik Türkiye Raporu (bundan sonra BM CEDAW Raporu olarak anılacaktır), Temmuz 2022, s. 1-2; Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 5.

29. BM CEDAW Türkiye Raporu, Temmuz 2022, s. 7.

30. DKİHB Seçim Gözlem Heyeti Nihai Raporu, Eylül 2023, s. 2; CEDAW Raporu, kadınların kamusal hayata katılımını artırmak için bir dizi tedbir tavsiye etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisine bağlı Kamu Denetçiliği Kurumu, insan haklarının uygulanmasına ilişkin endişelerin dile getirilebileceği bir başka kanal sunmaktadır.

31. BM CEDAW Raporu, Temmuz 2022, s. 3; CEDAW raporunda dile getirilen bu ve diğer endişelerin birçoğu BM Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet Özel Raportörü tarafından Haziran-Temmuz 2023'te İnsan Hakları Konseyi'ne sunulan raporda da dile getirilmiştir.

32. Bunlar arasında Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Dördüncü Ulusal Eylem Planı ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve planlamayı teşvik etmeye yönelik bir dizi tedbir yer almaktadır.

33. BM CEDAW Raporu, Temmuz 2022, s. 5.

34. BM CEDAW Raporu, Temmuz 2022, s. 8 ve Komisyon Türkiye Raporu, Kasım 2023, s. 7. Türk makamları, kanun önünde eşitliğe ilişkin anayasal güvenceler, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumunun ayrımcılık ve istismara karşı tüm insanlar için yeterli koruma sağladığını savunmaktadır.

Ek 1 – Madde 1 Bağlamında Siyasal Değerlendirme (9/9)

Tacizin, sindirmenin ve işkencenin önlenmesi

Anayasa, taciz, sindirme ve işkencenin önlenmesine dair çerçeveyi çizmektedir. 17. Madde yaşam hakkını teyit etmekte ve “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz” denmektedir. Türkiye, İşkenceye Karşı Sözleşmenin İhtiyari Protokolünü 2011 yılında onaylamış ve 2014 yılında Ulusal Önleme Mekanizmasını kurmuştur. 1984'ten bu yana uygulanmamış olan idam cezası 2004'te yasal olarak kaldırılmıştır.

Eylül 2022'de Türkiye'ye yapılan bir ziyaretin ardından, BM İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi uzmanları “işkence ve kötü muamelenin önlenmesi açısından büyük önem taşıyan gözetimin ilk saatlerinde temel hak ve güvencelerin etkili bir şekilde kullanılması” konusundaki endişelerini dile getirmişlerdir.³⁵

35. BM OHCHR web sitesindeki Basın Açıklaması, 21 Eylül 2022.